

हाथी बाण : स्वच्छ, पारदर्शी, निष्पक्ष र अदृष्टाचारमूलक राज्य संचालनको ग्यारो

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग

छब्बीसौं वार्षिक प्रतिवेदन, २०७३

(सारांश)

सदाचार

निष्पक्षता

निर्भीकता

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग

काठमाडौं, नेपाल

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग
काठमाडौं, नेपाल

छब्बीसौं वार्षिक प्रतिवेदनको सारांश आर्थिक वर्ष २०७२/७३

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग
काठमाडौं, नेपाल

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगका पदाधिकारीहरू

दीप बस्न्यात
कार्यवाहक प्रमुख आयुक्त

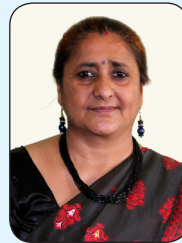
नवीनकुमार घिमिरे
आयुक्त

डा. गणेशराज जोशी
आयुक्त

राजनारायण पाठक
आयुक्त

डा. साबित्री थापा गुरुड
आयुक्त

मन्तव्य

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले आर्थिक वर्ष २०७२/७३ भित्र सम्पादन गरेका गतिविधिहरूको संक्षिप्त जानकारी समेटी छब्बीसौं वार्षिक प्रतिवेदनको सारांशका रूपमा प्रकाशन हुन लागेको यस पुस्तिकाको माध्यमबाट सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूले भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि आयोगले गरेका काम कारबाहीहरूको बारेमा सुसूचित हुने अवसर प्राप्त गर्ने अपेक्षा गरेको छ। भ्रष्टाचारजन्य कार्यको अनुसन्धान तहकिकातका आधारमा गरिने दण्डात्मक कारबाहीका साथै निरोधात्मक र प्रवर्द्धनात्मक कार्य लगायत आयोगका समग्र काम कारबाहीको संक्षिप्त जानकारी यस पुस्तिकामा प्रतिबिम्बित छ। यस पुस्तिकामा समाविष्ट आयोगबाट सम्पादित दण्डात्मक, निरोधात्मक र प्रवर्द्धनात्मक कार्यसम्बन्धी तथ्यांक एवं विवरण, अनुसन्धानबाट उजागृत भ्रष्टाचारजन्य प्रवृत्ति र उक्त प्रवृत्तिका विरुद्धमा आयोगका प्रयासहरू, आयोगको भावी कार्यदिशा र सुधारसम्बन्धी सुभावहरू सम्बद्ध सबैका लागि उपयोगी हुने आशा समेत लिएको छ।

यस पुस्तिकाले भ्रष्टाचार नियन्त्रणका क्षेत्रमा सरोकार राख्ने वा सो सम्बन्धी जानकारी हासिल गर्न इच्छुक व्यक्तिहरूलाई छोटो समयमा आयोगका काम कारबाहीहरूको बारेमा विहंगमदृष्टि प्रदान गर्ने मात्र नभई पारदर्शिता र जवाफदेहिता प्रवर्द्धन गर्ने तथा भ्रष्टाचारविरुद्ध साभेदारी निर्माण गर्ने कार्यमा समेत सहयोग पुऱ्याउने मैले विश्वास लिएको छ। यस्ता प्रकाशनहरूले आयोगको कार्यसम्पादनको समीक्षा गरी भविष्यमा गर्नुपर्ने सुधारका लागि मार्गप्रशस्त गर्न समेत सघाउँछन् भन्ने मेरो धारणा रहेको छ। यस दिशामा आयोगका गतिविधिहरूको सिंहावलोकन एवं वस्तुपरक मूल्यांकन गरी सुभावहरू प्रदान गर्न समेत म आग्रह गर्दछु। यस्ता रचनात्मक सुभावहरूले आयोगको संस्थागत सबलीकरणमा अमूल्य सहयोग पुऱ्याउँछन्।

मुलुकको संविधानबाट नै भ्रष्टाचार नियन्त्रणको जिम्मेवारी पाएको यस आयोगको क्रियाशीलता, निष्पक्ष अनुसन्धान तथा निरोधात्मक र प्रवर्द्धनात्मक भूमिका एवं समयसापेक्ष क्षमता अभिवृद्धिले भ्रष्टाचार नियन्त्रण एवं सुशासन प्रवर्द्धनमा मद्दत पुऱ्याउन सक्छ। तर आयोग एकलैको प्रयास मात्रले यो सम्भव हुँदैन। यसमा सम्बद्ध सबै सरोकारवालाको सुशासन र मानव अधिकारप्रतिको प्रतिबद्धता र तद्नुरूपको क्रियाशील भूमिका आवश्यक छ। यस सिलसिलामा भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि आयोगले आफ्नो भूमिकालाई थप सशक्तीकरण गर्न आगामी कार्यदिशा एवं प्रतिबद्धता तय गरेको छ भने विगत वर्षहरूभैँ सरकारबाट गरिनुपर्ने सुधारसम्बन्धी सुभावहरू समेत वार्षिक प्रतिवेदन माफत प्रस्तुत गरेको छ।

प्रतिवेदन माफत प्रस्तुत गरिएका सुभावहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुने अपेक्षा समेत मैले लिएको छु।

नेपाली समाजमा जरो गाडेको भ्रष्टाचारजन्य प्रवृत्तिको नियन्त्रण एवं निर्मुलीकरणका लागि गैरसरकारी क्षेत्रमा क्रियाशील संघसंस्थाहरू लगायत सचेत नागरिकहरूबाट हुने भ्रष्टाचारजन्य कार्यको दुरुत्साहन एवं खबरदारी समेत अत्यन्तै महत्वपूर्ण रहेको छ। यसका निमित्त आयोगले अन्तर्क्रिया, सामुदायिक शिक्षा, प्रकाशन एवं प्रसारणका माध्यमबाट सहकार्य प्रवर्द्धन गर्ने प्रयास गर्दै आएको छ भने सचेत नागरिकहरूले भ्रष्टाचारजन्य कार्यका विरुद्ध महत्वपूर्ण जानकारी एवं सूचना दिई स्थापनाकालदेखि नै आयोगलाई सहयोग पुऱ्याउँदै आउनु भएको छ। आगामी दिनमा समेत भ्रष्टाचारको कुनै पनि किसिम, रूप र रंगका विकृतिविरुद्ध सहकार्य र साभेदारी प्रवर्द्धन गरी भ्रष्टाचाररहित सुसंस्कृत नेपाली समाज निर्माणमा सहयोग पुऱ्याउन म सम्बद्ध सबै सरोकारवाला पक्षहरूसंग आग्रह गर्दछु।

धन्यवाद !

दीप बस्न्यात

कार्यवाहक प्रमुख आयुक्त

छब्बीसौं वार्षिक प्रतिवेदन

आर्थिक वर्ष २०७२/७३

(सारांश)

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग नेपालको संविधानको भाग २१ बमोजिम भ्रष्टाचार नियन्त्रणको उद्देश्यले क्रियाशील संवैधानिक निकाय हो। केन्द्रीय कार्यालयका साथै स्थानीय स्तरमा स्थापित १० वटा कार्यालयहरू मार्फत आयोगले आम नेपाली जनसमुदायको सामीप्यमा रही कार्यसम्पादन गरिरहेको छ। आयोगले मूलतः नेपालको संविधान, अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग ऐन, भ्रष्टाचार निवारण ऐन, अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग नियमावली लगायत सम्बद्ध कानूनको परिधिभित्र रही दण्डात्मक, निरोधात्मक र प्रवर्द्धनात्मक रणनीतिहरू अवलम्बन गरी सुम्पिएको जिम्मेवारी निर्वाह गर्दै आएको छ। यसका अतिरिक्त संविधानको परिकल्पना अनुरूप अनुसन्धान, तहकिकात र अभियोजन कार्यलाई वैज्ञानिक, वस्तुगत र नतिजामुखी बनाउन नीतिगत, संस्थागत एवं कार्यविधिगत सुधारका सारभूत प्रयासहरू समेत आयोगले गर्दै आएको छ।

आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा आयोगबाट उजूरी अनुसन्धान र अभियोजनका साथै निरोधात्मक, प्रवर्द्धनात्मक, संस्थागत क्षमता विकास एवं अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध विस्तारका क्षेत्रमा महत्वपूर्ण कार्यहरू भएका छन्। यस आ.व.को पूर्वार्द्धमा जारी भएको नेपालको संविधानको धारा २३९ ले आयोगको कार्यक्षेत्रमा अनपेक्षित संकुचन ल्याएको भए पनि सोही संविधानको धारा ३०४ मा भएको संक्रमणकालीन व्यवस्था अनुरूप विगतका वर्षहरूमा जस्तै सार्वजनिक पद धारण गरेको व्यक्तिले गरेको भ्रष्टाचारजन्य कसुरका साथसाथै अनुचित कार्यको समेत प्रारम्भिक छानबिन एवं विस्तृत अनुसन्धान तहकिकात आयोगबाट भएको छ। उजूरीको अनुसन्धान तहकिकातपछि विशेष अदालतमा मुद्दा दायर गर्ने, असुल उपर गर्ने, विभागीय कारबाहीका लागि लेखी पठाउने, ध्यानाकर्षण गराउने तथा तामेलीमा राख्ने लगायतका निर्णयहरू आयोगबाट यस आर्थिक वर्षमा भएका छन्।

नेपालको संविधानको धारा २९४ अनुसार संवैधानिक निकायले आफूले गरेका काम कारबाहीहरूको वार्षिक प्रतिवेदन राष्ट्रपति समक्ष पेश गर्नुपर्ने र उक्त प्रतिवेदन प्रधानमन्त्रीमार्फत संसद समक्ष प्रस्तुत हुने प्रावधान रहेको छ। सोही व्यवस्था बमोजिम आयोगले आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा भ्रष्टाचार नियन्त्रणको दिशामा निर्वाह गरेका कार्यहरू छब्बीसौं वार्षिक प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको र प्रतिवेदनमा समावेश गरिएका विषयहरूको सारसंक्षेप यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ। यस कार्यकारी सारांशमा उजूरी अनुसन्धान सम्बन्धी

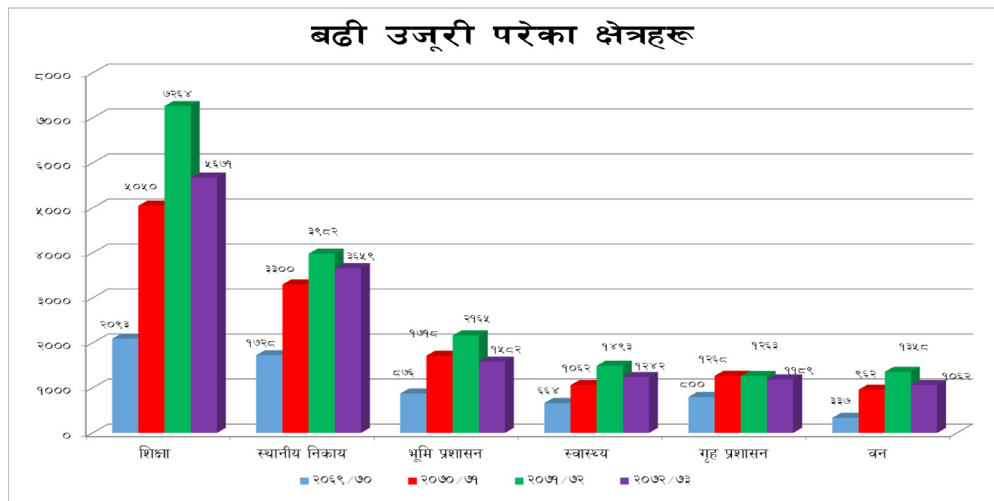
तथ्यांक, निरोधात्मक र प्रवर्द्धनात्मक कार्यमा आयोगको अग्रसरता, संस्थागत क्षमता र अन्तर्राष्ट्रिय सम्पर्क सुदृढीकरणमा आयोगको क्रियाशीलता, अनुसन्धानबाट उजागर भएका विसंगति र चुनौतीहरू, विसंगति विरुद्ध आयोगको प्रयास, भावी कार्यदिशाका साथै भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि विभिन्न क्षेत्रहरूमा आगामी दिनमा गर्नुपर्ने सुधारका विषयहरू समेटी सुझावको रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ।

उजूरी अनुसन्धानसम्बन्धी तथ्यांक

उजूरीको संख्या

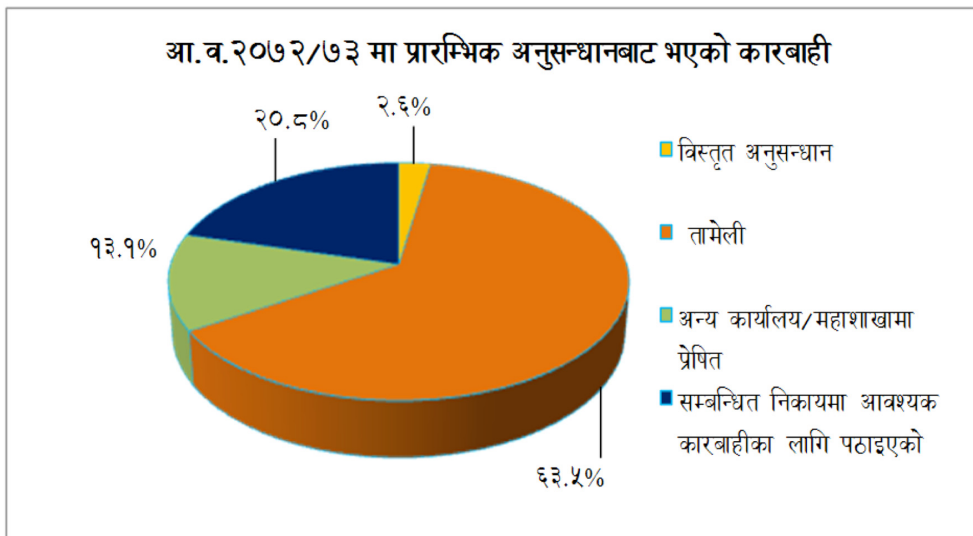
आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा आयोगको केन्द्र, क्षेत्रीय कार्यालयहरू र आयोगको प्रत्यायोजित अधिकार प्रयोग गर्ने सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरूमा समेत गरी कुल २४,६९१ उजूरीहरू प्राप्त भएका थिए, जसमध्ये ९,५६५ उजूरीहरू आर्थिक वर्ष २०७१/७२ बाट जिम्मेवारी सरेर आएका र १५,१२६ उजूरीहरू आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा आयोगमा प्राप्त भएका थिए। उजूरीको संख्या हेर्दा कार्यालयगत रूपमा केन्द्रमा र क्षेत्रगत रूपमा शिक्षा क्षेत्रमा सबैभन्दा बढी उजूरी परेको देखिन्छ।

क्षेत्रगत रूपमा शिक्षा क्षेत्रसँग सम्बन्धित उजूरीको संख्या ५,६७१ वटा (करिब २३%), संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयसँग सम्बन्धित ३,६५९ (१४.८%), भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालयसँग सम्बन्धित १,५८२ (६.४%), स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयसँग सम्बन्धित १,२४२ (५.०३%), गृह मन्त्रालयसँग सम्बन्धित १,१८९ (४.८%) तथा वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयसँग सम्बन्धित उजूरीको संख्या १,०६२ (४.३%) छ। यसका अतिरिक्त सम्पत्ति मूल्यांकन तथा विशेष अनुसन्धानतर्फ २,१६९ (८.९%) र शैक्षिक प्रमाणपत्र छानबिनतर्फ २,५९२ (१०.६%) उजूरीहरू पर्ने आएका छन्। विगत ४ वर्षको तथ्यांकले समेत सबैभन्दा बढी उजूरी पर्ने क्षेत्रहरूमा खासै फरक नआएको देखाउँछ।

प्रारम्भिक छानबिन

आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा आयोगमा विभिन्न माध्यमबाट प्राप्त कुल २४,६९१ उजूरीहरूमध्ये १६,६९४ उजूरीहरू प्रारम्भिक छानबिनबाट फछ्यौट गरिएको छ। प्रारम्भिक छानबिनपछि १०,६०६ (६३.५%) उजूरीहरू तामेलीमा राखिएको र ५,४२८ (२.६%) उजूरी उपर विस्तृत अनुसन्धान गर्ने निर्णय भएको छ भने ५,६६० (३३.९%) उजूरीहरूमा अन्य विभिन्न किसिमको कारवाही भएको छ। यस आर्थिक वर्षमा प्राप्त उजूरीको दर्ता र फछ्यौटको अनुपात १:०.६८ रहेको छ।

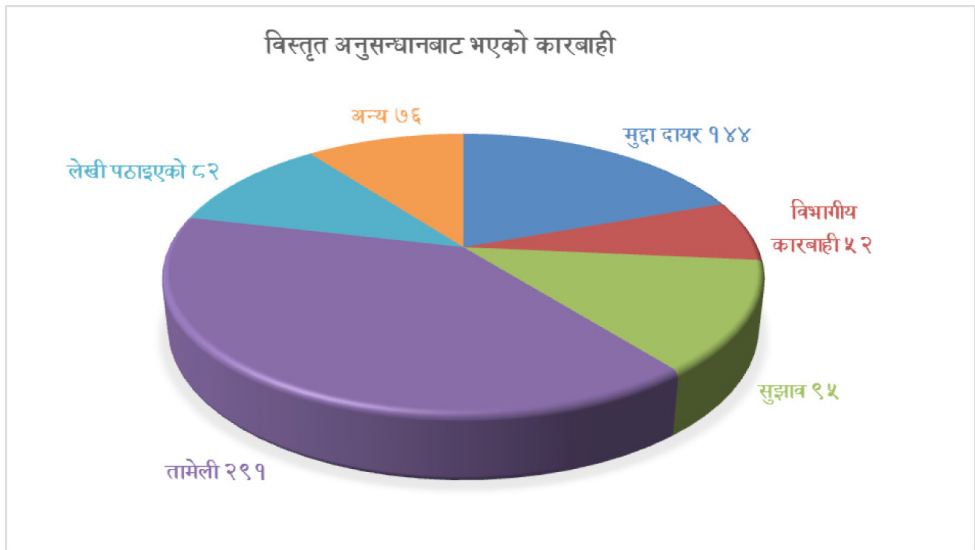

आयोगमा प्राप्त कुल उजूरीहरूमध्ये ९,५७३ उजूरीहरू केन्द्रबाट फछ्यौट भएका छन् भने आयोगको क्षेत्रीय कार्यालयहरूबाट कुल ६,९७२ उजूरीहरू फछ्यौट भएका छन्। आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा आयोगको क्षेत्रीय कार्यालयहरूतर्फको उजूरी फछ्यौटको अवस्था हेर्दा पूर्वाञ्चल क्षेत्रीय कार्यालयबाट कुल १,८२७ मध्ये १,३७३, मध्यमाञ्चलबाट २,०८३ मध्ये १,४१०, पश्चिमाञ्चलबाट २,०१६ मध्ये १,४६३, मध्यपश्चिमाञ्चलबाट २,०६९ मध्ये १,६८३ र सुदूरपश्चिमाञ्चलबाट १,४६७ मध्ये १,०४३ उजूरीहरू फछ्यौट भएका छन्। आयोगको प्रत्यायोजित अधिकार प्रयोग गर्ने ३२ जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरूबाट कुल २७० उजूरीहरूमा १४९ उजूरीहरू फछ्यौट भएका छन्।

विस्तृत अनुसन्धान

यस आर्थिक वर्षमा केन्द्रतर्फ २५८ र मातहत कार्यालयतर्फ १७० गरी जम्मा ४२८ उजूरीहरू (२.६ प्रतिशत) उपर प्रारम्भिक छानबिनपछि विस्तृत अनुसन्धान गर्ने निर्णय भएको छ। अधिल्ला आ.व.हरूदेखि विस्तृत अनुसन्धान भैरहेका उजूरीहरू समेत गरी यस आ.व. मा

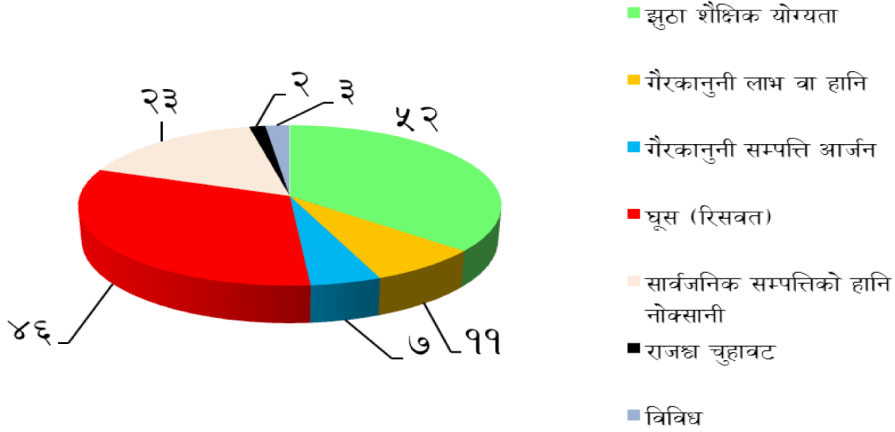
जम्मा ७४० उजूरीहरू उपरको विस्तृत अनुसन्धान पूरा भई विभिन्न निर्णयहरू गरिएको छ। जसमध्ये १४५ उजूरीहरूमा मुद्दा दर्ता गर्ने निर्णय भै १४० वटा मुद्दा विशेष अदालतमा दायर भएका छन् भने ५ वटा मुद्दा दायर गर्ने काम अर्को वर्षमा सरेको छ। त्यसैगरी गत वर्ष २०७१/७२ मा मुद्दा दायर गर्ने निर्णय भै मुद्दा दायर हुन बाँकी ४ वटा मुद्दाहरू समेत यस आ.व. २०७२/७३ मा दर्ता भएको हुँदा यस आ.व.मा कुल १४४ मुद्दाहरू विशेष अदालतमा दर्ता गरिएको छ। यसैगरी विस्तृत अनुसन्धानपछि तामेलीमा राखिएको संख्या २९१, आयोगको निर्णयानुसार विभागीय कारबाहीका लागि लेखी पठाएको संख्या ५२, सम्बद्ध निकायहरूलाई सुभाब दिइएको र लेखी पठाइएको संख्या क्रमशः ९५ र ८२ तथा अन्य कारबाहीको संख्या ७६ रहेको छ।

मुद्दा दर्ता

आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा जम्मा १४४ मुद्दा विशेष अदालतमा दायर गरिएका छन्। विशेष अदालतमा दायर गरिएका मुद्दामध्ये विषयगत आधारमा नक्कली शैक्षिक प्रमाण-पत्रतर्फ ५२, घूस (रिसवत) तर्फ ४६, गैरकानूनी सम्पत्ति आर्जनतर्फ ७, सार्वजनिक सम्पत्तिको हानि नोक्सानीतर्फ २३, गैरकानूनी लाभहानितर्फ ११, राजस्व चुहावट २ र अन्य विषयहरूमा ३ वटा मुद्दा दायर भएका छन्। उल्लिखित मुद्दाहरूमा कुल ३१० जना व्यक्तिलाई प्रतिवादी बनाई मुद्दा दायर भएकोमा पुरुषको संख्या २८५ र महिलाको संख्या २५ रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा आयोगबाट आरोपपत्र दर्ता गर्ने निर्णय भएका मुद्दाहरूमा जम्मा रकम रु. १,३३,४०,०२,७१०।४० बिगो मागदाबी लिइएको छ।

विषयगत आधारमा मुद्दा दर्ताको संख्या

आयोगबाट विशेष अदालतमा दायर भएका मुद्दाहरूमध्ये आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा २८२ वटा मुद्दाहरूको फैसला प्राप्त भएको छ। फैसला प्राप्त भएका मुद्दाहरूमा करिब ६० प्रतिशतमा आयोगलाई सफलता प्राप्त भएको छ।

भरिभराउ, असुल उपर एवं अन्य कारबाही

विस्तृत अनुसन्धानबाट सार्वजनिक सम्पत्तिको हानि नोक्सानी भएको देखिएकोले रु.७,२२,१९,४६६।४८ असुल उपर हुन यस आ.व.मा आयोगको निर्णय अनुसार विभिन्न निकायहरूमा लेखी पठाइएको छ भने क्यासिनोको रोयल्टी बापत थप रु. १,३२,८०,९४,४५६।५२ असुल गर्न समेत लेखी पठाइएको छ। अर्कोतर्फ विस्तृत अनुसन्धानको क्रममै रु. ३,९१,२४,६२१।०२ असुल उपर भएको छ। साथै आयोगले विगत वर्षहरूमा सम्बन्धित व्यक्तिहरूबाट असुल उपर हुन गरेको निर्णयहरू समेतको कार्यान्वयनबाट यस आर्थिक वर्षमा रु. ८७,९०,०८५।७२ असुल उपर भएको छ।

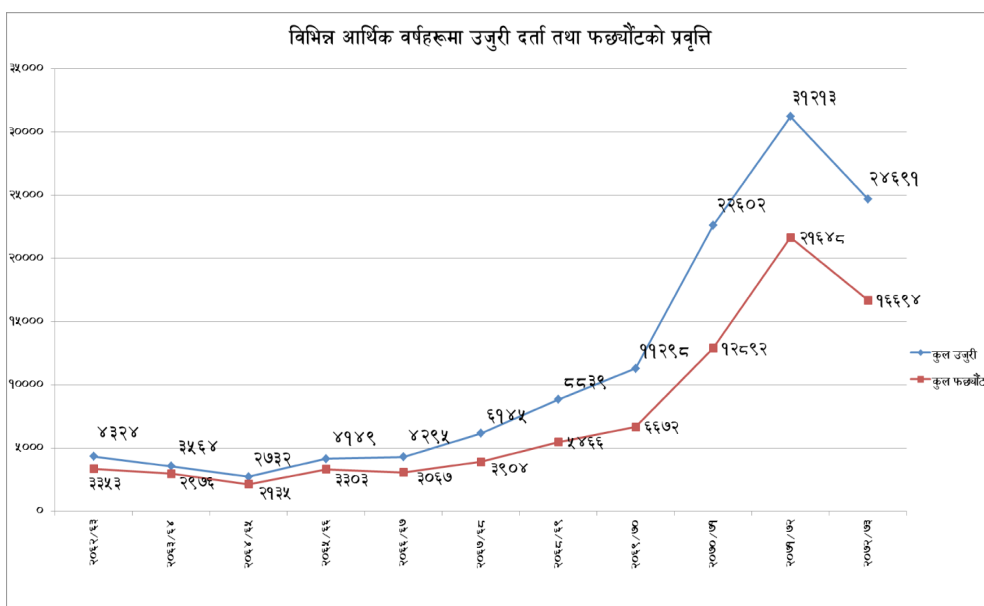
यसैगरी यस आर्थिक वर्षमा पहाडमा ६,७६० रोपनी र तराईमा ५,२३१ बिघा सार्वजनिक जग्गा नेपाल सरकारको नाममा कायम गर्न सम्बन्धित निकायमा लेखी पठाइएको छ भने आयोगबाट विगतमा भएका निर्णयहरूको कार्यान्वयनबाट यस आर्थिक वर्षमा तराईमा १३२ बिघा ३ कट्टा ११ धुर तथा पहाडमा २३७ रोपनी १४ आना २ पैसा १ दाम जग्गा नेपाल सरकारको नाममा कायम भएको छ। साथै आयोगको प्रयासबाट विशालबजार कम्पनीको हालको प्रचलित मूल्यमा रु. ३ अर्ब ९६ करोड बराबरको शेयर नेपाल सरकारको नाममा कायम भएको छ।

यस आर्थिक वर्षमा आयोगका निर्णयहरूको कार्यान्वयनबाट ७१ जना पदाधिकारी/कर्मचारीहरूलाई विभागीय कारबाही भएको छ।

उजूरी दर्ता र फछ्यौटको प्रवृत्ति

स्थापनादेखि हालसम्म आयोगले फरक फरक राजनीतिक सन्दर्भ र परिवेशमा कार्य गर्दै आएको छ। वि.सं. २०४८ सालमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको स्थापना भएपछि हालसम्म आयोगको कार्यसम्पादनमा विविध उतारचढाव देखिएका छन्। यसरी पृथक सन्दर्भ, समय र परिवेशसँगै आयोगमा प्राप्त हुने उजूरीको संख्या र फछ्यौटको प्रवृत्तिसमेत फरक छ।

विगत एक दशकको उजूरीको संख्यात्मक विवरण र फछ्यौटको स्थिति हेर्दा आर्थिक वर्ष २०६२/६३ देखि आर्थिक वर्ष २०७२/७३ सम्म आयोगमा प्राप्त भएका उजूरी दर्ता र फछ्यौटको संख्यामा खासै उतार चढाव देखिंदैन। तर आर्थिक वर्ष २०६७/७८ देखि उजूरीको संख्यामा केही वृद्धि भएको देखिन्छ। यस अवधिमा स्थानीय स्तरमा नेपाल सरकारबाट विनियोजित बजेटको आकार बढ्न गएको तर स्थानीय निकायमा जनप्रतिनिधिको रिक्तता रहेको कारण स्थानीय स्तरमा सम्पादित कार्यहरूमा जनगुनासो बढ्न गई उजूरीको संख्यामा वृद्धि भएको अनुमान गर्न सकिन्छ।

साथै लामो समयसम्म आयोगमा पदाधिकारीको रिक्तता रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०७०।७१ मा प्रमुख आयुक्त र अन्य आयुक्त नियुक्त भै आयोगमा नेतृत्व प्राप्त भएपछि तथा आयोगका क्षेत्रीय र सम्पर्क कार्यालयको स्थापना भै आयोगसँगको पहुँच सहज भएपछि आयोगमा

प्राप्त हुने उजूरीको संख्या उल्लेख्य रूपमा बढेको देखिन्छ। तर आ.व. २०७२।७३ को पूर्वाङ्कमा जारी भएको नेपालको संविधानमा आयोगको अधिकारक्षेत्रमा कटौती भएपछि आयोगमा प्राप्त हुने उजूरीको संख्यामा केही कमी आएको देखिन्छ।

निरोधात्मक एवं प्रवर्द्धनात्मक कार्यहरू

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग ऐन, २०४८ को दफा ३५ख. को उपदफा (२) मा भ्रष्टाचार तथा अनुचित कार्य हुन नदिनका लागि आयोगले आवश्यक ठानेका निरोधात्मक एवं प्रवर्द्धनात्मक कार्यहरू गर्नसक्ने व्यवस्था छ। यसै अनुरूप आयोगले निरोधात्मक उपायका रूपमा सम्बन्धित निकायहरूलाई विभिन्न विषयहरूमा सुभावा दिने, अनुगमन गर्ने, विभिन्न निकायहरूसँग सान्दर्भिक विषयहरूमा समन्वयात्मक बैठक गर्ने, आचारसंहिता एवं कार्यसञ्चालन कार्यविधिको निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्न लगाउने जस्ता प्रयासहरू गरेको छ भने प्रवर्द्धनात्मक कार्यका रूपमा सम्बद्ध निकाय र व्यक्तिहरूसँग अन्तरक्रिया, सामुदायिक शिक्षा, जानकारी एवम् सन्देशमूलक सूचना प्रकाशन र प्रसारण जस्ता विभिन्न गतिविधिहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ।

समन्वय, सुभावा एवं अनुगमन

आयोगले भ्रष्टाचारको जोखिमपूर्ण क्षेत्र र भ्रष्टाचारका प्रमुख कारणहरूको पहिचानमा जोड दिने, भ्रष्टाचार न्यूनीकरण र निरोधका लागि अपनाउनुपर्ने उपायहरूबारे सरकारलाई नीतिगत सुभावा दिने र भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि विभिन्न निकायहरूबीच समन्वयात्मक प्रयास र अनुगमन गर्ने जस्ता कार्यहरू गर्दै आएको छ।

यस आर्थिक वर्षमा विभिन्न निकायहरूबाट प्रवाहित सेवाको अवस्था, समस्या तथा चुनौतीहरू एवं समाधानका उपायहरूको बारेमा आयोगका माननीय प्रमुख आयुक्त र माननीय आयुक्तहरूको उपस्थितिमा नेपाल सरकारका मुख्य सचिव र सचिवहरूसँग एक छलफल कार्यक्रम आयोजना गरिएको छ। त्यसैगरी नागरिक सेवाप्रवाह तथा सार्वजनिक सरोकारका विषयमा सम्पादित कार्यको प्रभावकारिताका लागि सम्बद्ध निकायका जिम्मेवार पदाधिकारीहरूसँग समन्वय बैठकहरू आयोजना गरी सुधारका सुभावहरू दिइएको छ, जसबाट निकायगत समन्वय र सहजीकरण जस्ता पक्षमा सुधार भई सेवाप्रवाहमा प्रभावकारिता ल्याउन सहायकसिद्ध भएको पाइएको छ।

स्थलगत रूपमै अनुसन्धान टोलीहरू परिचालन गरी भ्रष्टाचार विरुद्धको अनुगमनलाई परिणाममुखी तुल्याउने विषयमा पनि आयोग सक्रिय रहँदै आएको छ र यसका लागि आयोगका स्थानीय कार्यालयहरूलाई विशेष रूपमा परिचालित गरिएको छ। विगतमा आयोगबाट भएका निर्णयहरू कार्यान्वयनको समीक्षा गर्न तथा भ्रष्टाचार न्यूनीकरणसम्बन्धी

समसामयिक विषयहरूमा छलफल गर्न विभिन्न मन्त्रालय र निकायका सम्पर्क व्यक्तिको रूपमा तोकिएका पदाधिकारीहरूसँग बैठकको आयोजना गरिएको छ ।

आयोगकै पहलस्वरूप व्यावसायिक र संगठित क्षेत्रको आचारसंहिता तर्जुमा गरी लागू गराउने प्रयत्न भएको छ । विभिन्न मन्त्रालय र केन्द्रीय निकायहरूका सम्पर्क व्यक्ति मार्फत आचार संहिताको नियमित अनुगमन गर्ने गरिएको छ । सार्वजनिक निकायहरूमा कार्य सञ्चालन कार्यविधि तयार गर्न लगाउने र कार्यसम्पादन दिग्दर्शन, कार्यविधि वा विनियम बनाई कार्यसम्पादनलाई सरलीकरण गर्न लगाउने विषयमा पनि आयोगले जोड दिँदै आएको छ ।

अन्तर्क्रिया, छलफल एवं सामुदायिक शिक्षा कार्यक्रम

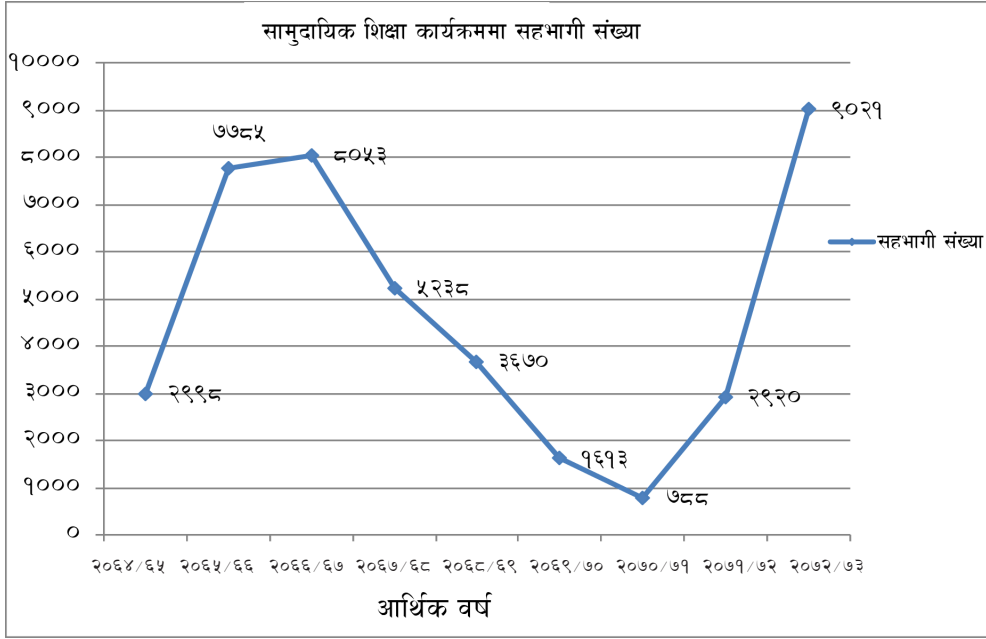
प्रवर्द्धनात्मक उपाय अन्तर्गत आयोगको क्षेत्रीय कार्यालयहरूको संयोजनमा विभिन्न जिल्लाका कार्यालय प्रमुखहरू, नागरिक समाज, सञ्चारकर्मी, गैरसरकारी संघसंस्था, उद्योग वाणिज्य संघका प्रतिनिधि, कानून व्यवसायी लगायत समाजका अगुवा समेतको सहभागितामा विभिन्न मिति र स्थानमा अन्तर्क्रिया तथा छलफल कार्यक्रम गरिएका छन् ।

आयोगले आर्थिक वर्ष २०६४/६५ देखि भ्रष्टाचारविरुद्धको जनचेतनामूलक सामुदायिक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आएको छ । यसै सिलसिलामा आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा पनि उच्च माध्यमिक विद्यालयहरू र क्याम्पसहरूमा अध्ययनरत विद्यार्थी र शिक्षकहरूलाई लक्षित गरी कार्यक्रमहरू संचालित भएका छन् ।

जानकारी एवम् सन्देशमूलक सूचना प्रकाशन र प्रसारण

आयोगले आफ्नो वेबपेज, फेसबुक तथा ट्वीटरको माध्यमबाट आफ्ना कामकारवाहीहरू बारे तत्कालै सम्बद्ध सबै सरोकारवालाहरूलाई जानकारी गराउने गरेको छ । यसबाट एकातिर आयोगले गरेका प्रयासहरूको बारेमा ताजा जानकारी संप्रेषण हुने गरेको छ भने अर्कोतिर भ्रष्टाचार विरुद्धमा जनमत सिर्जना गर्ने काममा समेत मद्दत पुगेको छ । आयोगका स्थानीय कार्यालयहरूबाट पनि आ-आफ्ना कार्य क्षेत्रका स्थानीय पत्रपत्रिका तथा एफ.एम. रेडियोहरू मार्फत भ्रष्टाचार विरुद्धमा जनमत सिर्जना गर्ने उद्देश्यले विभिन्न सन्देशमूलक सूचनाहरू प्रसारण हुने गरेका छन् ।

साथै आयोगका गतिविधिहरू समेटी बुलेटिन प्रकाशन गर्ने गरिएको छ । भ्रष्टाचार विरोधी जनचेतना अभिवृद्धि गर्न ब्रोसर, पोस्टर र पम्प्लेट जस्ता विभिन्न प्रकारका प्रचार सामग्रीहरू प्रकाशन गरी वितरण समेत गर्ने गरिएको छ । भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि पत्रपत्रिका तथा एफ.एम. रेडियो समेतबाट सन्देशमूलक सूचनाहरू प्रकाशन एवं प्रसारण गर्ने र भ्रष्टाचारविरुद्धका महत्वपूर्ण लेख रचनाहरू समावेश भएका पुस्तिकाहरू प्रकाशन गर्ने कार्य हुँदै आएका छन् ।

आयोगले भ्रष्टाचारविरुद्ध निष्पक्ष र उत्कृष्ट समाचार सम्प्रेषण गर्ने सञ्चार माध्यम लगायत विभिन्न किसिमले भ्रष्टाचार नियन्त्रणको अभियानमा सहयोग पुऱ्याउने विशिष्ट व्यक्तिहरूलाई पुरस्कृत र सम्मान गर्ने नीति कार्यान्वयन गर्दै आएको छ ।

आयोगको स्थापना दिवस तथा भ्रष्टाचारविरुद्धको दिवस

आयोगको पच्चीसौं स्थापना दिवस एवं रजत जयन्तीको अवसरमा सम्माननीय राष्ट्रपतिको समुपस्थितिमा राज्यका उच्च ओहदामा रहेका विशिष्ट व्यक्तित्वहरू, गन्यमान्य व्यक्तित्वहरू, राजनीतिक दलका नेताहरू एवं कूटनैतिक नियोगका प्रतिनिधिहरू समेतको उपस्थितिमा भ्रष्टाचारविरुद्ध सचेतनामूलक विविध सांस्कृतिक कार्यक्रमको आयोजना गरिएको छ । यसका अतिरिक्त डिसेम्बर ९ का दिन 'Breaking the Corruption Chain' भन्ने नाराका साथ विभिन्न जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरूको आयोजना गरी भ्रष्टाचारविरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय दिवसलाई आयोगले महत्वका साथ मनाएको छ ।

संस्थागत क्षमता विकासमा आयोगको क्रियाशीलता

आयोगको रणनीतिक योजना (२०१४-२०१९) अनुसार दण्डात्मक, निरोधात्मक एवं प्रवर्द्धनात्मक रणनीतिलाई केन्द्रबिन्दुमा राखी उक्त रणनीतिलाई सफल बनाउन सहयोगी रणनीतिक रूपमा आयोगको क्षमता विकास, भ्रष्टाचार नियन्त्रणको क्षेत्रमा कार्यरत संस्थाहरूबीच समन्वय तथा सहकार्य प्रवर्द्धन र अन्तर्राष्ट्रिय सञ्जाल विस्तारलाई लिएर अनुसूचित आ.व. २०७२/७३ मा उल्लिखित क्षेत्रमा विभिन्न कार्यहरू सम्पन्न भएका छन् ।

पूर्वाधार विकास

आयोगको दरबन्दी पुनरावलोकन भई कर्मचारीको संख्या बढेको र आयोगका स्थानीय कार्यालयहरू समेत स्थापना भएको सन्दर्भमा आयोगको केन्द्रीय कार्यालय तथा हेटौँडा, इटहरी, बुटवल, कोहलपुर र महेन्द्रनगरस्थित कार्यालयहरूका लागि प्रशासकीय भवनहरूको निर्माण कार्य सुरु गरिएको छ। उल्लेखित भवन निर्माणबाट आयोगको कार्यसम्पादनमा थप सहजता तथा छरितोपना आउने विश्वास लिइएको छ।

आयोगका दैनिक कार्य सञ्चालनसम्बन्धी गतिविधि स्वचालित बनाउने तथा दैनिक कार्यसम्पादन एवं अनुसन्धानलाई सघाउ पुर्याउने उद्देश्यले Cyber Forensic Equipment, Cyber Lab, Video Conferencing, CCTV लगायतका आधुनिक सूचना प्रविधियुक्त विभिन्न उपकरणहरू जडान कार्य प्रारम्भ गरिएका छन्।

आयोगको दैनिक कार्यसञ्चालनमा आधुनिक प्रविधिहरूको उपयोग भैरहेको हुँदा विद्युतको नियमित आपूर्तिको सुनिश्चितताका लागि आयोग परिसरभित्र ५०० किलोवाट क्षमताको सौर्य ऊर्जा प्रणाली जडान कार्य समेत सुरु भएको छ। उक्त सौर्य ऊर्जाको केही अंश राष्ट्रिय प्रसारणमा जोडिने व्यवस्था समेत गरिएको छ।

जनशक्ति विकास

आयोगमा कार्यरत कर्मचारीहरूको अनुसन्धान तथा अभियोजन क्षमता अभिवृद्धिका लागि विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएका छन्। आर्थिक वर्ष २०७२।७३ मा आयोगमा सुरुवा भै आएका ८७ जना कर्मचारीहरूलाई विभिन्न चरणमा अभिमुखीकरण एवं अनुसन्धानसम्बन्धी आधारभूत तालिम दिइएको छ।

यसका अतिरिक्त स्टिड अपरेसन, अनुसन्धान पद्धति तथा विधि, उजूरी व्यवस्थापन, पोलिग्राफ उपयोग, लक्ष्य पहिचान (Target Identification) लगायतका अनुसन्धानका विविध विषयहरूमा २०० जना कर्मचारीहरूलाई तालिम तथा प्रशिक्षण दिइएको छ।

भ्रष्टाचारको नियन्त्रण तथा अनुसन्धानका लागि सहयोगी विभिन्न विषयहरूमा मित्र राष्ट्र तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संगठनहरूबाट सञ्चालित तालिम, प्रशिक्षण लगायतका कार्यक्रमहरूमा १५० जना कर्मचारीहरूलाई सहभागी गराइएको छ।

अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध विस्तारमा आयोगको प्रयास

भ्रष्टाचार नियन्त्रणमा संलग्न विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्था तथा संगठनहरूको सदस्यता प्राप्त गर्ने र सहकार्य प्रवर्द्धन गर्ने, भ्रष्टाचारविरुद्धको विश्वव्यापी अभियानका लागि विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन, गोष्ठी तथा बैठकहरूमा सहभागिता जनाउने एवं भ्रष्टाचार

नियन्त्रणको लागि विभिन्न क्षेत्रीय र अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन तथा बैठकहरूको आयोजना गरी अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र सहकार्य विस्तार गर्ने कार्य रणनीतिमा रहे अनुसार आयोगबाट अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध तथा सहकार्य अभिवृद्धिसम्बन्धी कार्यहरू भएका छन् ।

माननीय प्रमुख आयुक्तको वैदेशिक भ्रमण तथा भेटघाट

आर्थिक वर्ष २०७२/७३ मा भ्रष्टाचार नियन्त्रण सम्बन्धमा दुई पक्षीय सहयोग र सहकार्य अभिवृद्धि गर्ने सिलसिलामा माननीय प्रमुख आयुक्त लोकमान सिंह कार्कीले सम्बन्धित मित्र राष्ट्रहरूको निमन्त्रणामा चीनको तिब्बत, फ्रान्स, इटाली, मोनाको र पोर्चुगलको भ्रमण गर्नुभएको छ ।

भ्रमणको क्रममा भ्रष्टाचार नियन्त्रणका विषयमा हासिल अनुभवहरूको आदान प्रदान, भ्रष्टाचार नियन्त्रण गर्ने निकायको सुदृढीकरण, आगामी दिनमा भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि सहकार्य र साभेदारी प्रवर्द्धन, द्विपक्षीय हित र समसामयिक महत्वका विषयहरूमा छलफल भएको थियो ।

अन्तर्राष्ट्रिय कार्यक्रममा माननीय आयुक्तहरूको सहभागिता

रुसी महासंघको सेन्ट पिटर्सबर्गमा आयोजित Conference of the State Parties to the United Nations Convention Against Corruption को छैठौँ सत्र तथा Annual Conference and General Meeting of the International Association of Anti-Corruption Authorities (IAACA) मा २१ अक्टोबरदेखि ६ नोभेम्बर २०१५ सम्म माननीय आयुक्त केशवप्रसाद बरालको नेतृत्वमा नेपाली प्रतिनिधिमण्डल सहभागी भएको थियो ।

त्यसै गरी मंगोलियाको राजधानी उलनवटोरमा भएको ADB/OECD Anti-Corruption Initiative for Asia and the Pacific को बिसौँ स्टेरिड समूहको मिटिङ तथा तेह्रौँ क्षेत्रीय सेमिनारमा १८ देखि २० नोभेम्बर २०१५ सम्म माननीय आयुक्त राजनारायण पाठकको नेतृत्वमा एक प्रतिनिधिमण्डल सहभागी भएको थियो ।

आ.व. २०७२/७३ मा Asian Institute of Technology (AIT), थाइल्याण्डमा आयोगका कर्मचारीहरूको अनुसन्धान तथा अभियोजन क्षमता अभिवृद्धिका लागि Training Program on Governance and Anti-Corruption: The Methods and Tools Behind an Effective Corruption Eradication Strategy विषयक तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएको र उक्त कार्यक्रमहरूको विभिन्न मितिमा भएको समापनको अवसरमा आयोगका माननीय आयुक्तहरू दीप बस्न्यात, नवीनकुमार घिमिरे, डा. गणेशराज जोशी र डा. सावित्री थापा गुरुङको उपस्थिति रहेको थियो ।

विसंगति एवं भ्रष्टाचारजन्य प्रवृत्तिका विरुद्ध आयोगको क्रियाशीलता

(क) विद्यमान विसंगति एवं भ्रष्टाचारजन्य प्रवृत्तिहरू

प्रतिवेदन अवधिमा आयोगबाट भएका छानबिन, अनुसन्धान र अनुगमन लगायतका कामकारबाहीको क्रममा सार्वजनिक निकायहरूबाट कार्यसम्पादन हुँदा विभिन्न अनियमितता र कमीकमजोरीहरू भएको पाइएको छ। सबैभन्दा बढी उजूरी पर्ने क्षेत्रहरूमा क्रमशः शिक्षा, स्थानीय विकास, भूमिसुधार, स्वास्थ्य, गृह र वनजस्ता कर्मचारीहरूको संख्या बढी भएका क्षेत्रहरू भए पनि कार्यक्षेत्रगत विभिन्नता बाहेक सबै निकायहरूमा भ्रष्टाचारका प्रवृत्तिहरू समान खालका देखिएका छन्। केन्द्रीय वा स्थानीय, राजश्व उठाउने वा खर्च गर्ने, सेवाप्रवाह गर्ने वा विकास निर्माण गर्ने विभिन्न निकायहरूमा नक्कली कागजात वा गलत विवरण पेश गर्ने, कानून, कार्यविधि र मापदण्ड उल्लंघन गर्ने, घूस (रिसवत) लिने जस्ता प्रवृत्ति देखिएका छन्।

घूस (रिसवत) लिने प्रवृत्ति

आमजनसमुदायलाई छिटोछरितो रूपमा सार्वजनिक सेवाप्रवाह गर्नु कर्मचारीको कर्तव्य भए पनि सेवाप्रवाहका क्रममा सेवाग्राहीलाई बाध्य पारी वा अनुचित लाभ पुऱ्याई रिसवत लिने दिने गरेको देखिएको छ। सिफारिस, नक्सा, ट्रेस, अध्यागमन अनुमतिपत्र, सवारी साधन दर्ता, नवीकरण, इजाजतपत्र, सवारी चालक अनुमतिपत्र, घरजग्गा रजिष्ट्रेसन, विदेश जान सहजीकरण जस्ता विभिन्न प्रकृतिका कामकारबाहीहरू गरे बापत घूस/रिसवत लिए, दिएको पाइएको छ।

त्यसैगरी रोजगार व्यवसायी, निर्माण व्यवसायी, उद्योगी, व्यापारी, सप्लायर्स, लेखनदास, उपभोक्ता संघ, परामर्शदाता आदि मार्फत अनुचित लाभ लिने प्रवृत्ति समेत देखिएको छ।

नक्कली कागजात वा गलत विवरण पेश गर्ने

गैरकानूनी लाभ लिनको लागि शैक्षिक प्रमाणपत्र, बिल भरपाई लगायतका नक्कली कागजातको प्रयोग गरेको यदाकदा पाइएको छ। त्यसैगरी भुठा अध्यापन अनुमतिपत्र, अस्तित्वमा नभएका विद्यालयको भुठो विवरण, रकम निकासका लागि अर्काको कित्ते दस्तखत वा औंठाछाप, नक्कली बिल भरपाई, नक्कली काज खटिएको कागज, जग्गा दर्ता गर्न नक्कली श्रेस्ता, नक्कली जग्गाधनीको विवरण, नक्कली जोतभोगकर्ता, सेवाग्राहीको नक्कली अभिलेख, एउटा कार्यक्रमकै अर्को नक्कली अभिलेख, निर्माण नै नगरी निर्माणसम्बन्धी भुठा बिल भरपाई, बैंक भौचर र बैंक विवरण जस्ता कित्ते कागजात, नक्कली भन्सार प्रज्ञापनपत्र र नक्कली भ्याटबिल, वैदेशिक रोजगारीको लागि कामदारको आवश्यकतासम्बन्धी नक्कली मागपत्र, नक्कली करारपत्र, अनियमित रूपमा कटान गरेका काठको भुठा लगत, नक्कली सवारी चालक अनुमतिपत्र, नक्कली होटल बिल, नक्कली हवाई टिकट जस्ता कागजातहरूको प्रयोग विभिन्न निकायहरूमा भएको देखिएको छ।

सर्वथा भुटा विवरण बनाउनुको सट्टा यथार्थभन्दा कम वा बढी विवरण देखाई गैरकानूनी लाभ लिएको समेत पाइएको छ। वास्तविकभन्दा बढी विद्यार्थी संख्या, वास्तविकभन्दा राम्रो गुणस्तर, वास्तविकभन्दा कम राजश्व, वास्तविकभन्दा बढी सेवाग्राहीको संख्या, वास्तविक भन्दा बढी सामानको परिमाण, न्यून बिजकीकरण, राजश्व चुहावट, कम मूल्य, वास्तविकभन्दा बढी लागत, लिलामका लागि न्यून मूल्यांकन, यथार्थभन्दा बढी लागत अनुमान जस्ता विवरणको प्रयोग गरी अनुचित लाभ लिने र सार्वजनिक सम्पत्तिको हानि नोक्सानी गरेको पाइएको छ।

कानून, कार्यविधि र मापदण्ड उल्लंघन

सार्वजनिक क्षेत्रबाट हुने कार्यसम्पादनलाई समान, निष्पक्ष, छिटोछरितो र प्रभावकारी बनाउनका लागि कानून, कार्यविधि र मापदण्डको व्यवस्था गरिएको भए पनि कार्यसम्पादन गर्ने क्रममा यस्ता प्रावधानहरूको उल्लंघन भएको पाइएको छ। तोकिएको प्रक्रिया र मापदण्ड विपरीत शिक्षक नियुक्ति, प्रक्रिया विपरीत प्रश्नपत्रको निर्माण, परीक्षा सञ्चालन, कोडिङ वा उत्तरपुस्तिका परीक्षण, कानून विपरीत लेखापरीक्षकको नियुक्ति, मापदण्ड विपरीत शिक्षणसंस्था सम्बन्धन वा सञ्चालन स्वीकृति, उमेर नपुगेका व्यक्तिलाई सामाजिक सुरक्षाभत्ता, प्रक्रिया र कार्यविधि विपरीत सिफारिस, कानून विपरीत खर्च, विवरण सच्याउने, कार्यविधि पालना नगरी जग्गा नामसारी, म्याद नाघेको औषधि खरिद, आवश्यक नभएका उपकरण खरिद, प्रक्रिया विपरीत मेडिकल कलेजमा विद्यार्थी भर्ना, कानूनी प्रक्रिया छल्ने उद्देश्यले टुक्राटुक्रामा निर्माण र खरिद, आ.व.को अन्तमा प्रक्रिया नपुऱ्याई सोभै खरिद, कानूनद्वारा तोकिएको समय नाघेपछि राजश्व बैंक दाखिला, व्यावसायिक कारोबारको दुई किसिमको लेखा राखी राजश्व छली, गैरजिम्मेवारपूर्ण तरिकाले अभिलेख नष्ट, विधिवत प्रवेशाज्ञा र राहदानी बिना अध्यागमन अनुमतिपत्र प्रदान, सवारी चालकको योग्यता र दक्षता परीक्षण नगरी चालक अनुमतिपत्र प्रदान, कानून विपरीत करार सम्भौता जस्ता विभिन्न विसंगतिहरू देखिएका छन्।

गैरकानूनी सम्पत्ति आर्जन

सार्वजनिक पद धारण गरेको व्यक्तिले कानून र आचरण विपरीतका विभिन्न काम गरी गैरकानूनी सम्पत्तिको आर्जन गरेको विषयमा उल्लेख्य उजुरीहरू आयोगमा पर्ने गरेको छ। कतिपय उजुरीहरूको अनुसन्धानबाट सार्वजनिक पदमा रहँदा विभिन्न किसिमले अनुचित लाभ लिई चलअचल सम्पत्ति आर्जन गरेको हुँदा सम्पत्तिको वैधानिक श्रोत पुष्टि गर्न नसकेको पाइएको छ।

नीतिगत निर्णय प्रक्रियामा विसंगति

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग ऐनमा मन्त्रिपरिषद् वा त्यसको कुनै समितिको सामूहिक रूपमा गरेको नीतिगत निर्णय सम्बन्धमा आयोगले कुनै कारवाही नगर्ने प्रावधान

रहेको छ । यस सन्दर्भमा यदाकदा सामान्य प्रशासनिक विषयलाई समेत नीतिगत विषयको रूपमा मन्त्रिपरिषद्मा पेश गरेको देखिन्छ । नीतिगत र प्रशासनिक निर्णयको सीमा निर्धारण नगरिएको हुँदा यस्तो प्रवृत्ति निरुत्साहित हुन नसकेको देखिएको छ । अर्कोतिर, मन्त्रिपरिषद्मा पेश गरी निर्णय गर्नुपर्ने विषयहरूमा मन्त्रालयबाटै निर्णय गरिएको समेत पाइएको छ ।

(ख) विसंगतिका विरुद्ध आयोगको प्रयास

सार्वजनिक क्षेत्रमा विद्यमान विसंगति विरुद्ध आयोगले चालेका सचेत, सघन र सावधानीपूर्ण कदमबाट सुशासन प्रवर्द्धनमा सहयोग पुगेको अनुभूति भएको छ । स्रोतसाधनको सीमितता र तत्कालीन आवश्यकतालाई मध्यनजर गरी भ्रष्टाचारका गम्भीर घटनामा केन्द्रित रही गरिएका सघन अनुसन्धानबाट सकारात्मक परिणाम प्राप्त भएको छ । विगत केही वर्षदेखि नक्कली शैक्षिक योग्यताको प्रमाणपत्रको छानबिनलाई प्राथमिकतामा राखी अनुसन्धान, तहकिकात र अभियोजनलाई तीव्रता दिइएको छ । यसका अतिरिक्त सेवाप्रवाहका क्रममा घूस (रिसवत) लिइरहेका व्यक्तिविरुद्धको कारबाहीबाट यस्ता कार्यलाई निरुत्साहित गर्ने प्रयास भएको छ ।

यसै सिलसिलामा मूल्यांकन अवधिमा आयोगले भूकम्पका कारणबाट आम जनसमुदायलाई परेको मानवीय पीडाको अवस्थामा विपद् व्यवस्थापन र राहत वितरणमा हुनसक्ने अनियमिततातर्फ ध्यान केन्द्रित गर्नुका साथै गैरकानूनी सम्पत्ति आर्जनतर्फ समेत अत्यन्तै गम्भीरतापूर्वक अनुसन्धान अघि बढाएको हुँदा तत् तत् क्षेत्रका अपराधमा संलग्न व्यक्ति विरुद्ध अदालतमा आरोपपत्र दायर गर्ने काममा सफलता मिलेको छ ।

गैरकानूनी सम्पत्ति आर्जन विरुद्ध अनुसन्धान एवं अभियोजन

आयोगले गैरकानूनी सम्पत्ति आर्जनसम्बन्धी उजूरीलाई प्राथमिकता दिई अनुसन्धान अघि बढाउनुका साथै सम्बन्धित अभिलेख राख्ने निकायसँग समन्वय गरी सम्पत्तिको अभिलेखांकनलाई व्यवस्थित बनाउनेतर्फ समेत जोड दिंदै आएको छ । जसको फलस्वरूप विगत वर्षहरूमा भन्दा यस वर्ष गैरकानूनी सम्पत्ति आर्जन गरी भ्रष्टाचार गरेको विषयमा विशेष अदालतमा दायर भएका मुद्दाको संख्यामा वृद्धि भएको छ । यस्ता मुद्दाहरूका आरोपित व्यक्तिहरूमा विभिन्न निकायका जिम्मेवार पदाधिकारी र कर्मचारीहरू रहेका छन् ।

न्यून गुणस्तरको राहत सामग्री खरिदविरुद्ध अनुसन्धान एवं अभियोजन

भूकम्पपछिको समयमा आपूर्तिमा हुनसक्ने भ्रष्टाचार नियन्त्रणका सन्दर्भमा अनुगमनकारी निकायहरू र आयोगका कर्मचारी संलग्न संयुक्त टोलीहरू मार्फत सघन अनुगमन गरिएको थियो । त्यसैगरी भूकम्पपछिको राहत वितरणमा आयोगबाट खटिएका टोलीहरूले विभिन्न जिल्लाको स्थलगत अनुगमन गरी यथार्थ विवरण संकलन गरेका थिए । यसैक्रममा भूकम्पको

कारणबाट जनतामा पर्न गएको मानवीय पीडाको अवस्थामा समेत कमिसनको प्रलोभनमा परी बदनीयतपूर्वक मिलेमतोमा न्यून गुणस्तरको राहत सामग्री खरिद गरेको पाइएको हुँदा सम्बद्ध कर्मचारीहरू विरुद्ध विशेष अदालतमा मुद्दा दायर गरिएको छ ।

सामान ढुवानीको नक्कली बिल बनाई गरेको भ्रष्टाचारविरुद्ध अनुसन्धान एवं अभियोजन

आयोगबाट भएको उजूरी अनुसन्धानकै सिलसिलामा सामानहरू खरिद गरी मातहत युनिटहरूमा पठाउने क्रममा वास्तविक ढुवानीभन्दा अत्यधिक बढी सामान ढुवानी गरेको देखाई, सामान नै ढुवानी नगरी, सेवा सञ्चालनमै नभएका र नरहेका ट्रान्सपोर्टहरूको नामबाट भुठा बिलहरू पेश गरी वा हवाई कार्गो गरी पठाएको भनी भुठा विवरण तयार गरी करोडौंको रकम भुक्तानी लिनेदिने कार्य गरी भ्रष्टाचार गरेको पाइएको हुँदा यस कार्यमा संलग्न पदाधिकारी र कर्मचारीहरू विरुद्ध विशेष अदालतमा मुद्दा दायर गरिएको छ ।

भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि गर्नुपर्ने सुधार सम्बन्धी सुभावहरू

भ्रष्टाचारको किसिम, रूप र रंगसमेतको पहिचान गरी तदनुरूप उपचारात्मक कदम अवलम्बन गर्नुका अतिरिक्त त्यसमा नियन्त्रणात्मक पूर्वक्रियाशीलता समेत आवश्यक हुन्छ । विकास निर्माणका कार्यलाई तीव्रता दिने, सार्वजनिक सेवाप्रवाह गर्ने, समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्ने लगायत सरकारले महत्वपूर्ण भूमिका खेल्नुपर्ने क्षेत्रहरूमा विभिन्न किसिमका समस्या, अनियमितता तथा विकृतिहरू विद्यमान रहेका छन् । भ्रष्टाचारलाई निरुत्साहित एवं सदाचारलाई प्रवर्द्धन गर्नका लागि आवश्यक सुधारात्मक प्रबन्ध गरिनुपर्ने आवश्यकता बोध गरी आयोगले उल्लिखित क्षेत्रहरूमा प्राथमिकताका साथ आगामी दिनमा गर्नुपर्ने सुधारका सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई निम्नानुसार सुभावहरू प्रस्तुत गरेको छ :-

१. नेपालले सन् २००३ मा हस्ताक्षर तथा २०११ मा अनुमोदन गरी भ्रष्टाचारविरुद्धको संयुक्त राष्ट्रसंघीय महासन्धिको पक्ष राष्ट्र भइसकेको भए तापनि सो महासन्धिको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन भने सकेको छैन । यसका लागि नीतिगत, संरचनागत र कार्यगत व्यवस्था गर्नु आवश्यक देखिन्छ । साथै मौजूदा कानूनहरूमा समेत समसामयिक संशोधन एवं नयाँ कानूनहरूको तर्जुमा गरी लागू गर्नुपर्ने ।
२. भ्रष्टाचार नियन्त्रणमा संलग्न निकायहरूबीच समन्वयको अभाव, काममा दोहोरोपना र असामञ्जस्यताको कारण सेवाग्राहीहरूमा द्विविधा रहेको छ । यस सन्दर्भमा विशेष गरी राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्र, राजस्व अनुसन्धान विभाग एवं केन्द्रीय अनुसन्धान ब्युरोजस्ता निकायको व्यावसायिक क्षमता अभिवृद्धि गरी समन्वयात्मक रूपमा परिचालन गर्ने व्यवस्था हुनुपर्ने । त्यसैगरी सम्पत्ति शुद्धीकरण अनुसन्धान विभागको कार्यसम्पादनलाई नतिजामुखी बनाउन अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग मातहत रहने गरी कानूनी व्यवस्था हुनुपर्ने ।

३. निजामती सेवा लगायतका सार्वजनिक सेवाका क्षेत्रमा आर्थिक-सामाजिक रूपले पछाडि परेका महिला, दलित, आदिवासी-जनजाति, पिछडिएको क्षेत्रका साथै अपांगता भएका व्यक्तिका लागि खुला प्रतिस्पर्धातर्फ निश्चित प्रतिशत पदहरू आरक्षित गरिएको छ । तर कानूनको मर्म अनुसार यो व्यवस्थाबाट आरक्षित वर्गका आर्थिक-सामाजिक रूपले पछाडि परेका मानिसले लाभ लिन नसकेको अवस्था छ भने अपांगतातर्फ छुट्याइएको पदमा समेत नगण्य रूपमा अपांगता भएका व्यक्तिले प्रतिस्पर्धा गर्ने र परीक्षामा उत्तीर्ण हुने अवसर रहँदा वास्तविक अपांगता भएका व्यक्तिलाई राज्यद्वारा दिइएको अवसरको सही प्रयोग हुन नसकिरहेको देखिन्छ । यसकारण आरक्षित पदमा आर्थिक-सामाजिक रूपले पछाडि परेका वर्ग र वास्तविक अपांगता भएका व्यक्तिले मात्र प्रतिस्पर्धा गर्न पाउने एवं सेवा प्रवेशको तहमा एकपटक मात्र आरक्षणको अवसर प्राप्त गर्न सक्ने गरी आवश्यक कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्था हुनुपर्ने।
४. विश्वविद्यालय जस्तो प्राज्ञिक संस्थाहरूमा रिक्त पदमा पदपूर्ति गर्दा समान अवसर र निष्पक्ष प्रतिस्पर्धाबाट योग्य व्यक्तिहरूलाई अवसर दिनुपर्नेमा नियम, विनियम संशोधन वा नयाँ व्यवस्थाका नाममा खुल्ला प्रतिस्पर्धा प्रक्रियालाई सीमित गरेको पाइएको छ । साथै प्रश्नपत्र निर्माण, मोडरेसन, कोडिङ, उत्तर पुस्तिका परीक्षण जस्ता कार्यमा निष्पक्षता र गोपनीयता कायम राख्न नसकेको समेत पाइएको छ । अतः खुल्ला प्रतिस्पर्धा प्रक्रियालाई सीमित गर्न नपाउने गरी उपयुक्त कानूनी व्यवस्था गर्नुका साथै सघन अनुगमन र परीक्षा व्यवस्थापनमा आवश्यक गोपनीयता कायम राखी पदपूर्ति प्रक्रियामा निष्पक्षता र खुला प्रतिस्पर्धाको सुनिश्चितता गर्नुपर्ने ।
५. नेपालमा करिब चालीस हजारको संख्यामा रहेका गैरसरकारी संस्थाहरूले सेवाभावले कार्य गरेमा भूकम्प लगायतका विपद् व्यवस्थापनका साथै विकास निर्माणमा समेत प्रभावकारी भूमिका निर्वाह गर्न सक्ने भए तापनि त्यस्ता संस्थाहरूबाट संचालित कार्यक्रमको प्रभावकारिता, पारदर्शिता र जवाफदेहितामाथि प्रश्न उठ्ने गरेको छ । यसैले गैरसरकारी संस्थाको दर्ता, नियमन, परिचालन र व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्य गर्न कानूनद्वारा नै एकल निकायको व्यवस्था गरी स्पष्ट नीति तर्जुमा र प्रभावकारी अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समेत गरी ती संस्थाहरूलाई राष्ट्रिय प्राथमिकतानुसार मर्यादित र पारदर्शी रूपमा परिचालन गर्नुपर्ने ।
६. विभिन्न बहानामा जिम्मेवारी पन्छाउने र समयमा निर्णय नगर्ने प्रवृत्ति सार्वजनिक प्रशासनमा अधिकतर देखिन्छ । मन्त्रालयस्तरबाट निर्णय हुने विषय मन्त्रपरिषद्मा पेश गरेको र मन्त्रपरिषद्मा पेश गर्नुपर्ने विषय मन्त्रालयबाटै निर्णय गरेको समेत पाइएको छ । यसकारण समयमा निर्णय नगर्ने तथा जिम्मेवारी पन्छाउने उपर कारबाही गर्ने र कार्यप्रगतिलाई कार्यसम्पादन मूल्यांकनसंग आबद्ध गर्नु अपरिहार्य

भइसकेको छ । साथै मन्त्रिपरिषद्बाट हुने नीतिगत निर्णयको आधार र औचित्य स्पष्ट गर्दै नीतिगत र प्रशासनिक निर्णयको सीमा निर्धारण गरी सार्वजनिक खरिद तथा सामान्य प्रशासनिक विषयलाई समेत नीतिगत निर्णयका लागि मन्त्रिपरिषद्मा पेश गर्ने परिपाटीलाई निरुत्साहित गर्नुपर्ने ।

७. एकीकृत राष्ट्रिय अभिलेख प्रणालीको अभावका कारण नागरिकता प्रमाण-पत्र, जग्गाधनी प्रमाणपूजा, सवारी चालक अनुमतिपत्र लगायतका सेवा प्राप्त गर्ने क्रममा सर्वसाधारणले अनावश्यक भण्डार ब्यहोर्नु परेको आम जनगुनासो रहेको छ । राष्ट्रिय महत्वका यस्ता कागजात नक्कली बन्ने र अनधिकृत व्यक्तिले समेत यस्ता कागजात लिने प्रवृत्ति बढ्दै गएको देखिएका छन् । प्रत्येक व्यक्तिको एकीकृत व्यक्तिगत विवरण समावेश गरी राष्ट्रिय परिचय-पत्र (National ID Card) बनाउने कार्य केही समयअघि नै सुरु भए पनि त्यसले खास गति लिन नसकेको हुँदा तदारूकताका साथ कार्य सम्पन्न गर्नुपर्ने र यस्तो परिचयपत्रको विवरणको कम्प्युटराईज्ड अभिलेख सम्बन्धित सबै सरकारी निकायहरूमा राख्नुपर्ने ।
८. कतिपय सरकारी निकायहरूको संगठन संरचना र कार्यबोभ एवं कार्यप्रकृतिको बीच तालमेल नभई जनशक्तिको उपयुक्त वितरण हुन नसकेको देखिन्छ । राज्य पुनःसंरचनालाई समेत ध्यानमा राखी प्रभावकारी कार्यसम्पादन र श्रोतको अत्युत्तम उपयोग तथा सहज, सरल र प्रभावकारी सेवाप्रवाहका लागि सार्वजनिक निकायहरूको संगठन तथा दरबन्दी संरचना पुनरावलोकन गर्नुपर्ने ।
९. भण्डै दुई तिहाई जनता कृषि पेशामा आश्रित रहेको भए पनि कुल गार्हस्थ उत्पादनको एक तिहाई हिस्सा मात्र कृषि क्षेत्रले ओगटेको छ । बहुसंख्यक कृषक समुदायको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउनु, खाद्यसुरक्षा सुनिश्चित गर्नु तथा व्यावसायीकरण गरी कृषि क्षेत्रको योगदान बढाउनु आवश्यक छ । सिंचाई सुविधा, कृषिमैत्री औजार, उन्नत प्रविधि, सुलभ कृषिकर्जा जस्ता कृषि क्षेत्रको पूर्वाधारको प्रबन्ध गरी खाद्यान्न, नगदेबाली, पशुपालन र जडीबुटी लगायतका कृषिजन्य उत्पादन वृद्धि एवं कृषिमा आधारित उद्योग तथा कृषिबजारको विस्तारमा जोड दिनुपर्ने ।
१०. हालसम्म मागको प्रक्षेपण अनुकूल विद्युत उत्पादन हुन नसकेकोले लोडसेडिङको नकारात्मक प्रभाव दैनिक जीवन निर्वाहदेखि उद्योग कलकारखाना सञ्चालनसम्म परेको छ । स्पष्ट मार्गचित्र र कार्ययोजना, लगानीको सुनिश्चितता, प्रक्रियागत सरलीकरण, सघन अनुगमनको व्यवस्था गरी जलाशययुक्त जलविद्युत उत्पादनलाई प्राथमिकता दिई चालु तथा नयाँ आयोजनाको शीघ्र कार्यान्वयन गर्नुपर्ने । साथै परम्परागत तथा आयातित ऊर्जामाथिको निर्भरता घटाउन, हरित अर्थतन्त्रलाई प्रवर्द्धन गर्न तथा तत्कालको ऊर्जासंकट कम गर्न उपयोगी देखिएको नयाँ तथा नवीकरणय

(new and renewable energy) ऊर्जा (लघु जलविद्युत, सौर्य तथा वायुऊर्जा लगायत) को उत्पादन र विस्तारलाई सरकारी स्तरबाट प्रोत्साहन दिनुपर्ने। प्रमुख प्रशासनिक भवन, सरकारी कार्यालय र सरकारी आवासहरूमा सौर्य ऊर्जा प्रणाली जडानलाई बढावा दिनुपर्ने।

११. भौगोलिक तथा जैविक विविधता, प्राकृतिक सुन्दरता, सांस्कृतिक सम्पन्नता, ऐतिहासिक विरासतका कारण नेपालको हरेक क्षेत्रमा पर्यटन उद्योगको सम्भावना भए पनि औंलामा गन्न सकिने स्थानमा मात्रै पर्यटन विकास सीमित रहेको र छिमेकी राष्ट्रहरूको सम्पन्नताबाट अपेक्षित लाभ लिन नसकिएको हुँदा पर्वतारोहण, पैदलयात्रा, साहसिक पर्यटन, पर्या-पर्यटन (eco-tourism) तथा कृषि पर्यटन, धार्मिक पर्यटन, सम्मेलन/गोष्ठी/कार्यशाला/अन्तरक्रिया पर्यटन, स्वास्थ्य पर्यटन, ग्रामीण पर्यटन लगायत पर्यटनको विविधीकरणमा जोड दिनुपर्ने। यसका लागि वैकल्पिक अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल, भरपर्दो हवाई सेवा, गुणस्तरीय जनशक्ति, मनोरञ्जनस्थल लगायतका पर्यटन पूर्वाधारको विकास एवं पुरातात्विक तथा सांस्कृतिक सम्पदाको शीघ्र पुनर्निर्माण गर्दै पर्यटकीय स्थल एवं पर्यटकीय उपजको विकास र प्रचुर प्रचारप्रसार समेत गरी पर्यटनबाट सम्भाव्य लाभ लिनुपर्ने।
१२. जनसाधारणको दैनिकीदेखि सम्पूर्ण आर्थिक सामाजिक गतिविधिको अपरिहार्य पूर्वाधारको रूपमा रहेको यातायातको समुचित विकास, विस्तार एवं विविधीकरण हुन नसकेको, दुई जिल्ला सदरमुकाम लगायत अन्य दुर्गम स्थानमा सडक नपुगेको साथै अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल र राजधानी शहरको सडकको समेत दुरावस्था रहेको छ। त्यसैले सडक यातायातलाई सुरक्षित, भरपर्दो र पहुँचयोग्य बनाउनका लागि सडक सञ्जालको विस्तार एवं स्तरोन्नति गर्नुपर्ने साथै उत्तर-दक्षिण लोकमार्ग, मध्यपहाडी लोकमार्ग, पूर्व-पश्चिम लोकमार्ग तथा हुलाकी राजमार्गको विस्तार र स्तरोन्नतिको साथै काठमाडौँ उपत्यकाको सडक सुदृढीकरण र वैकल्पिक यातायातको विकास तथा अन्तरदेशीय नाका जोड्ने सडकको विकास, विस्तार र सुदृढीकरण गर्नुपर्ने। त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको भौतिक संरचना र प्राविधिक पूर्वाधारमा सुधार ल्याउनुका साथै वैकल्पिक अन्तर्राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय विमानस्थलको निर्माणसम्बन्धी कार्य अविलम्ब सुरु गर्नुपर्ने।
१३. ग्रामीण सडकको मर्मत सम्भार गरी सडक खुलाउनका लागि आवश्यक भएको रकमभन्दा कम रकम विनियोजन गरेर खर्च गरिएको हुँदा सडक खुलाउन नसकिएको र रकमको दुरुपयोग भएको पाइएको छ। अतः ग्रामीण सडकहरूलाई दिगो, भरपर्दो र बाह्रै महिना सञ्चालनयोग्य बनाउनका लागि मर्मत सम्भारमा बजेट विनियोजन गर्नुपूर्व नै सडकहरूको स्थिति र अवस्था पहिचान गरी मर्मत सम्भार गर्नुपर्ने

कार्यहरूको लागत अनुमान तयार गर्ने र सोको आधारमा बजेट विनियोजन गर्ने तथा मर्मत सम्भार कोषको भरपर्दो व्यवस्था समेत गरी नियमित मर्मत सम्भारको संस्कृति विकास गर्नेतर्फ आवश्यक व्यवस्था गर्नुपर्ने।

१४. विकास निर्माण गर्दा विभिन्न निकायबीच आवश्यक समन्वयको अभाव, काममा दोहोरोपना, एउटा निकायले अर्को निकायमाथि जिम्मेवारी पन्छाउने तथा ढिलाइ हुने गरेको पाइएको छ। त्यसैले सडक, खानेपानी, ढल, विद्युत, टेलिफोन लगायतका पूर्वाधारहरूको निर्माण, मर्मत तथा स्तरोन्नतिका लागि एकीकृत कार्यान्वयन कार्ययोजना तयार गरी निश्चित मापदण्ड बनाई समन्वयात्मक, व्यवस्थित र प्रभावकारी रूपमा काम गर्नुपर्ने।
१५. राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाको समेत योजनानुरूप प्रगति हुन नसकेको र निर्धारित समयभित्र सम्पन्न हुन नसकेको अवस्था छ। यस्ता आयोजनालाई उचित महत्त्व र प्राथमिकता दिई निर्धारित समयभित्रै पूरा गर्ने पद्धति एवं संयन्त्रको विकास, कार्यसम्पादन सम्भौता गरी सक्षम कर्मचारीको परिचालन, दण्ड तथा पुरस्कारको उचित प्रबन्धका साथै उचित कार्यवातावरण र स्रोत साधनको प्रबन्ध गर्नुपर्ने।
१६. यथार्थपरक तथ्यांक संकलन तथा संस्थागत संयन्त्र स्थापनामा ढिलाइ लगायतका कारणले भूकम्पपछिको पुनर्निर्माणले अपेक्षित गति लिन सकेको छैन। यसकारण पुनःनिर्माण र पुनःस्थापनासम्बन्धी कार्यलाई तदारुकताका साथ अघि बढाउनुपर्ने। साथै भूकम्पको घटनाबाट पाठ सिक्ने दीर्घकालीन उपायका रूपमा सुरक्षित एकीकृत बस्ती विकासको अवधारणा अवलम्बन गर्नुपर्ने।
१७. विकास निर्माण तथा सेवाप्रवाहका क्रममा खरिद गर्दा एकाधिकार, कार्टेलिङ, सिण्डीकेट एवं मिलेमतोको विद्यमानताले स्वच्छ प्रतिस्पर्धा हुन नसकेको अवस्था छ। यसर्थ सघन अनुगमनबाट सार्वजनिक खरिद ऐनको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नुका साथै विद्युतीय टेण्डर प्रक्रियालाई प्रभावकारीरूपमा लागू गरी सार्वजनिक खरिदमा सुधार ल्याउनुपर्ने।
१८. आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्यसेवा र मेडिकल शिक्षा दुर्गम क्षेत्र र विपन्न वर्गको पहुँचबाट टाढा रहेको छ। दुर्गम क्षेत्रका सरकारी स्वास्थ्य संस्थामा स्वास्थ्यकर्मी, स्वास्थ्य सामग्री तथा औषधीको उपलब्धता सुनिश्चित गर्ने तथा मेडिकल कलेज लगायतका निजी स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना र सञ्चालनको स्वीकृति दिँदा सन्तुलित क्षेत्रीय विकासको अवधारणालाई ध्यानमा राखी दुर्गम क्षेत्रमा सेवाप्रवाह गर्नेलाई प्राथमिकता दिनुपर्ने। यसका अतिरिक्त स्वास्थ्य सेवाको उपलब्धता, गुणस्तर लगायतका विषयमा गरिने अनुगमन तथा नियमन गर्ने निकायको क्षमता अभिवृद्धि गरी सो सम्बन्धी कार्यलाई नियमित, वस्तुगत, सशक्त र नतिजामुखी बनाउनुपर्ने।

१९. विपन्न तथा दुर्गम क्षेत्रका बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न शैक्षिक र भौतिक पूर्वाधार, तालिम तथा प्रभावकारी अनुगमनको सुनिश्चितता गरी शैक्षिक सुधार गर्नुपर्ने। निजी विद्यालय तथा कलेजहरूमा सरकारले तोके अनुसारको पूर्वाधार एवं शुल्कसम्बन्धी मापदण्ड लागू गराउन नियमन र अनुगमन प्रभावकारी बनाउनुपर्ने। विश्वविद्यालय र कलेज सञ्चालनका लागि सम्बन्धनका स्पष्ट र वस्तुगत मापदण्ड बनाई लागू गर्नुपर्ने।
२०. वैदेशिक रोजगारी सुरक्षित व्यवस्थित र मर्यादित नहुँदा नेपाली युवाहरूले ठगिनुपरेको, दिनहुँ ज्यान गुमाउनुपरेको र घरपरिवारको समेत विचल्ली हुने गरेको अवस्था विद्यमान छ। रोजगारीमा जानुपूर्व तालिम, स्वास्थ्य परीक्षण र सम्भौताको प्रभावकारी व्यवस्था गर्दै वैदेशिक रोजगार कल्याणकारी कोषको उपयोग एवं सम्बन्धित मुलुकमा रहेका कूटनीतिज्ञको परिचालन समेत गरी रोजगारीलाई व्यवस्थित बनाउनुपर्ने। नेपाली कामदारहरूको प्रमुख गन्तव्य मुलुकहरूसँग श्रम सम्भौता गर्नेतर्फ अविलम्ब पहल गर्नुपर्ने।
२१. आन्तरिक उत्पादनको न्यूनता वा अभावका कारण दैनिक जीवनयापन गर्न आवश्यक अधिकांश वस्तुहरू आयातबाट पूर्ति गर्नुपरेको छ। उत्तर तथा दक्षिण दुवैतर्फका नाकाहरूमा सडक सञ्जालको विस्तार तथा स्तरोन्नति गरी नेपाललाई व्यापारका लागि ट्रान्जिट प्वाइन्टका रूपमा विकास गर्नुपर्ने र प्रभावकारी अनुगमन र नियमन समेत गरी गुणस्तरयुक्त उपभोग्य वस्तुहरूको आपूर्ति सुनिश्चित गर्नुपर्ने। आपूर्ति सहज बनाउन वैकल्पिक मार्गको विस्तार गर्नुका साथै भण्डारण क्षमतामा समेत वृद्धि गर्नुपर्ने।
२२. स्थानीय स्वायत्त शासनको मान्यता बमोजिम आमजनसमुदायको घरदैलोमा प्रभावकारी सेवाप्रवाह हुन सकेको छैन। अतः स्थानीय स्तरमा पूर्वाधार विकास, कर्मचारीको सुनिश्चितता, स्थानीय निकायको क्षमता विकास, स्रोत साधनको समन्यायिक विनियोजन तथा अनुगमन संयन्त्र र घुम्ती सेवा केन्द्र र एकीकृत सेवा केन्द्र जस्ता संस्थागत संयन्त्रको माध्यमबाट प्रभावकारी सेवाप्रवाह गर्नुपर्ने। स्थानीय निकायमा निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको रिक्रताका कारण त्यहाँबाट प्रदान गरिने सेवा सुविधा प्रभावकारी हुन नसकेको र नियन्त्रण, निर्णय प्रक्रिया र जवाफदेहिता कमजोर हुँदै गएकोले अविलम्ब स्थानीय निकायको निर्वाचन गराउनुपर्ने।
२३. भूकम्पको कारणबाट जनतामा पर्न गएको मानवीय पीडाको अवस्थालाई मौका र अवसरको रूपमा प्रयोग गरी त्रिपाल लगायतका राहत सामग्रीहरू खरिद गर्दा न्यून गुणस्तरको खरिद गर्नुका साथै अधिक मूल्य तिरेको देखिएको छ। प्राकृतिक विपद् र व्यापार नाकामा भएका असहजताले प्रभावकारीरूपमा सेवाप्रवाह गर्न सहज

नहुने हुंदा विपद् व्यवस्थापनका लागि उपयुक्त नीति तथा कार्ययोजना लागू गरी स्रोतसाधनको उचित परिचालन गर्ने तथा नियमनकारी निकायले सक्रिय र सघन अनुगमन गर्ने प्रबन्ध गर्नुपर्ने।

२४. सार्वजनिक सेवाप्रवाहका क्रममा अनुगमन र मूल्यांकनलाई महत्व नदिइँदा सेवाग्राहीले अनावश्यक भन्भट व्यहोर्नुपरेको छ। सरकारी कार्यालयहरूमा दलाल र विचौलियाहरूलाई निरुत्साहित गर्न तथा कृत्रिम अभाव एवम् एकाधिकार लगायतका समस्या हटाउन अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण कार्यमा संलग्न निकायहरूको क्षमता विकास गरी अनुगमनसम्बन्धी कार्यलाई थप प्रभावकारी र नतिजामुखी बनाउनुपर्ने।
२५. यात्राका क्रममा भएका दुर्घटनाहरूबाट ठूलो जनधनको क्षति भएको छ। चालकको अयोग्यता, सडकको दुरावस्था, अनुपयुक्त सवारी साधन, सिण्डिकेटको विद्यमानता, सचेतनाको कमी तथा सुपरीवेक्षण-अनुगमनको कमी लगायतका कारणहरूले विशेष गरी पहाडी क्षेत्रमा निरन्तर रूपमा सडक दुर्घटनाहरू भैरहेका छन्। अतः दुर्घटना न्यूनीकरणका लागि यातायात नियमन एवं व्यवस्थापन, ट्राफिक व्यवस्थापन, सडक स्तरोन्नति तथा विस्तारसंग सम्बद्ध सबै निकायहरूको समन्वयात्मक पहलबाट सुरक्षित यातायातको प्रबन्ध हुनुपर्ने।
२६. विद्युत, सडक लगायतका महत्वपूर्ण पूर्वाधारको कमी एवं व्यावसायिक सुरक्षा र लगानीमैत्री वातावरणको सुनिश्चितता नहुँदा पर्याप्त वैदेशिक लगानी आकर्षित गर्न सकिएको छैन। वैदेशिक लगानी सहज गर्न आवश्यक पर्ने एकद्वार संयन्त्रको व्यवस्थाका साथै अन्य कानूनी, संस्थागत र प्रक्रियागत सुधार गरी लगानी बोर्ड लगायतका सम्बद्ध निकायहरूले प्रभावकारी परिचालनमा जोड दिनुपर्ने।
२७. बत्तीस हजारभन्दा बढी सहकारी संस्थामा दुई खर्बभन्दा बढी बचत रहे पनि विकृति र विसंगतिका कारण सर्वसाधारण सञ्चयकर्ताले उचित लाभ पाउन नसकेको र उनीहरूको जीवनभरको आम्दानी अपचलन भएको जस्ता समस्या देखिएका छन्। त्यसैले सहकारी क्षेत्र विकाससम्बन्धी कानूनी व्यवस्था, दीर्घकालीन रणनीति, संगठन संरचनाको उचित प्रबन्ध, बचतकर्ताको बचत सुरक्षणका लागि बचत सुरक्षण बीमाको व्यवस्था र नियमन संयन्त्र मार्फत प्रभावकारी अनुगमन र सुपरिवेक्षणको प्रबन्ध समेत गरी सहकारी क्षेत्रमा सुधार गर्नुपर्ने।
२८. बैंक तथा वित्तीय संस्थाको संख्या धेरै भए पनि दुर्गम क्षेत्रमा अपेक्षित पहुँच विस्तार हुन नसकेको, केही संस्था सीमित वर्गको हितमा कार्यरत रहेको र बचतकर्ताको निक्षेप जोखिममा पार्ने कार्य समेत भएको पाइएको छ। यस्ता कार्यलाई निरुत्साहित गर्न र वित्तीय जोखिम न्यून गर्न उपयुक्त आर्थिक नीति लागू गर्ने, नियामक तथा

अनुगमनकारी निकायको भूमिकालाई अभि प्रभावकारी बनाउने तथा दुर्गम क्षेत्रमा बैंक तथा वित्तीय संस्था स्थापना र विस्तार गर्न प्रोत्साहित गर्नुपर्ने।

२९. अत्यन्तै कमजोर आन्तरिक उत्पादन क्षमता, अनिश्चित औद्योगिक वातावरण र उच्च उत्पादन लागतका कारण निर्यात व्यापार कमजोर भई व्यापार घाटा बढेको छ। अतः आन्तरिक प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता अभिवृद्धि गरी राष्ट्रिय कृषि उत्पादनलाई प्राथमिकता दिन र राष्ट्रिय आवश्यकताका आधारमा व्यापार विविधीकरण गर्न कृषि, जलस्रोत, पर्यटन, औद्योगिक, वाणिज्य र वैदेशिक लगानी लगायतका नीतिहरूको समन्वयात्मक एवं प्रभावकारी कार्यान्वयनमा जोड दिनुपर्ने।
३०. राष्ट्रको आर्थिक समुन्नतिमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउने विकास बजेटको वित्तीय तथा भौतिक प्रगति विगत केही वर्षहरूदेखि न्यून देखिनुका साथै आर्थिक वर्षको अन्तमा विकास बजेटको ठूलो हिस्सा खर्च हुने गरेको पाइएको छ। यस्तो प्रवृत्तिले भ्रष्टाचार र न्यून गुणस्तरलाई बढावा दिनसक्ने हुँदा यसका लागि समयमै कानूनी, नीतिगत, कार्यविधिगत, भौतिक र मानवीय स्रोतको बन्दोबस्त तथा नियमित अनुगमन र मूल्यांकनको व्यवस्था गरी विकास बजेटको प्रभावकारी परिचालनको सुनिश्चितता गर्नुपर्ने।
३१. वन फडानी गरी अनियन्त्रित बसोबास गर्ने, चुरे क्षेत्रबाट अनधिकृत रूपमा ढुंगा, गिट्टी र बालुवा उत्खनन गर्ने, धार्मिक मठमन्दिर देवालय गुम्बा आदिको जग्गा व्यक्तिको नाममा दर्ता गर्ने र सार्वजनिक जग्गा मिच्ने जस्ता प्रवृत्ति बढ्दै गएकोले सार्वजनिक सम्पत्ति मासिंदै गएको छ। अतः यस्ता सम्पत्तिको एकीकृत अभिलेख राख्ने, भूउपयोग नक्सा तयार गर्ने, वन व्यवस्थापन एवं सम्पदा संरक्षणमा समुदायको सहभागिता बढाउने, वैकल्पिक ऊर्जाको व्यवस्था गर्ने, सुकुम्बासी समस्या सम्बोधन गर्ने तथा नियमन र अनुगमन गर्ने जस्ता कार्य गरी सार्वजनिक सम्पत्तिको संरक्षणको उचित प्रबन्ध गर्नुपर्ने।
३२. काठमाडौँ उपत्यका लगायत देशका विभिन्न भागमा सार्वजनिक जग्गा अतिक्रमण गरी लाखौँ मानिसहरू बसोबास गरिरहेका छन्। सुकुम्बासी समस्या समाधानका लागि विगतमा गठन भएका रावल आयोग लगायतका विभिन्न आयोगबाट सुझावहरू प्राप्त भएका र बजेटमा समेत व्यवस्थित बसोबास आयोग गठन गर्ने भनिए पनि कार्यान्वयन पक्ष प्रभावकारी हुन सकेको छैन। कार्ययोजना समेत बनाई कार्यान्वयन पक्षलाई प्रभावकारी बनाउंदै सार्वजनिक सम्पत्ति र सौन्दर्यको संरक्षण एवं वास्तविक सुकुम्बासीको मानवोचित जीवनयापनको प्रबन्ध गर्नुपर्ने।
३३. काठमाडौँ उपत्यकामा ट्राफिक जामका कारण समयको बर्बादी र आवागमनमा कठिनाइका साथै प्रदूषण तथा सडक दुर्घटनाको जोखिम पनि बढिरहेको छ।

नदी किनारका लिंकरोडको विकास, बाहिरी चक्रपथको निर्माणमा तीव्रता, मेट्रो रेलजस्ता वैकल्पिक यातायातको प्रबन्ध, ट्राफिक व्यवस्थापनमा आधुनिक पद्धतिको प्रयोग, विद्युतीय ठूला सवारी साधनलाई प्रोत्साहन जस्ता पूर्वाधारगत, नीतिगत तथा व्यवस्थापकीय सुधारका उपाय अवलम्बन गरी समस्याको शीघ्र समाधान गर्नुपर्ने।

३४. गरिबीको चपेटामा रहेका वर्ग र क्षेत्रका लागि संचालित गरिबी निवारणका कार्यक्रमले सार्थक परिणाम दिन सकेको पाइँदैन। गरिबी निवारण कोषबाट सञ्चालित कार्यक्रममा सहभागीको भूटो उपस्थिति, हुँदै नभएको भूटो कार्यक्रम, फिल्डमा बसेको भूटा कागजात आदि बनाई भ्रष्टाचार गरी गरिबका लागि विनियोजित रकमको दुरुपयोग गरेको देखिएको छ। अतः गरिबी निवारण कोष लगायतका विभिन्न निकायहरूले कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा वास्तविक गरिबको पहिचान गरी उक्त वर्गमा केन्द्रित लक्षित कार्यक्रमहरू, कार्यान्वयन पद्धति, समन्वय र अनुगमनको खाका समेत तयार गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नुपर्ने।
३५. वैशाख १२ को अविष्मरणीय र कहालीलाग्दो भूकम्पपश्चात् काठमाडौं उपत्यका लगायत विभिन्न ठाउँमा आधारभूत सुविधा सहितका खुला क्षेत्रहरूको आवश्यकता महसुस गरिएको छ। जोखिमपूर्ण अवस्थामा रहेका केही ठूला होटल, अपार्टमेन्ट तथा सपिङ मलहरूको नियमनको आवश्यकता छ। अतः यस्ता खुला क्षेत्रहरूको विकास गर्नुका साथै अग्ला भवन निर्माण अनुमतिको आधार, मापदण्ड र पालना गर्नुपर्ने शर्तहरू परिमार्जन गरी भवन संहिता कडाइका साथ लागू गर्नुपर्ने।
३६. निर्वाचन क्षेत्र पूर्वाधार विशेष कार्यक्रम र निर्वाचन क्षेत्र विकास कार्यक्रमका लागि बजेटमा वृद्धि भएको छ। देशभरीका सबै निर्वाचन क्षेत्रहरूमा सञ्चालन हुने यी कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि स्पष्ट मापदण्ड, कार्ययोजना र अनुगमनको व्यवस्था गरी कार्यान्वयनमा निष्पक्षता र विनियोजित रकमको अत्युत्तम उपयोगको सुनिश्चितता गर्नुपर्ने।
३७. देशको महत्वपूर्ण उत्पादनमूलक उद्योगका रूपमा रहेको हेटौंडा सिमेन्ट उद्योग घाटामा सञ्चालन भएको र पूर्णरूपमा सञ्चालन समेत हुन नसकेको अवस्था छ। उद्योगलाई अधिकतम क्षमताका साथ सञ्चालन गर्न चालु प्रविधिलाई समयानुकूल फेरबदल गरी उपयुक्त रूपमा त्यसको सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्नुपर्ने।
३८. सार्वजनिक कर्मचारी प्रशासनमा अनुशासनको कमी, आदेशको श्रृंखलाको उल्लंघन तथा न्यूनतम कार्यवातावरणको अभाव लगायतका विभिन्न समस्याहरू विद्यमान छन्। यसका लागि सुपरीवेक्षण, अनुगमन तथा दण्ड र पुरस्कारको उचित प्रबन्ध गरी अनुशासन कायम गर्नेतर्फ आवश्यक व्यवस्थापन गर्न जरुरी भएको छ। उपयुक्त कार्यवातावरण नभएका निकायहरूमा भौतिक स्रोतसाधनको उपलब्धता, सरसफाइको

प्रबन्ध र उपयुक्त कार्यालय विन्यास (Layout) व्यवस्था गरी न्यूनतम कार्यवातावरण समेत कायम गर्नुपर्ने ।

३९. कुनै निकायका लागि तोकिएका कार्यक्रमहरूमा आर्थिक वर्षको सुरुमा न्यून बजेट विनियोजन गर्ने र सोही आर्थिक वर्षको मध्यतिर वा अन्तिमतिर गएर ठूलो रकम रकमान्तरको प्रक्रिया मार्फत पठाउने प्रचलनले आर्थिक वर्षको अन्तमा बजेट सिध्याउन जथाभावी रूपमा खर्च गर्ने प्रवृत्ति बढ्न गई वित्तीय अनुशासन कायम गर्नमा कठिनाई भएको देखिएको हुँदा यस्तो प्रवृत्तिमा नियन्त्रणका लागि यथार्थपरक कार्यक्रम र बजेट विनियोजनको व्यवस्था गर्न सम्बन्धित निकायहरूले ध्यान दिनुपर्ने ।
४०. आयोजना कार्यान्वयनका लागि आयोजनाको ड्रइड, डिजाइन, सुपरीवेक्षण लगायतका महत्वपूर्ण कार्यहरूमा परामर्शदाताको रूपमा रही कार्य गर्ने स्वदेशी तथा विदेशी परामर्शदाताहरूलाई आफूले गरेको कामको नतिजाप्रति उत्तरदायी बनाउन र सम्पन्न सम्भौताको दृढ कार्यान्वयन गर्ने पद्धतिको विकास गरेमा आयोजनाहरूको ड्रइड, डिजाइनमा गम्भीर त्रुटि हुने, लागत र समयको वृद्धि हुन जाने, गुणस्तरमा ह्रास आउने जस्ता समस्याको समयमै हल हुन सक्ने हुँदा यस्ता परामर्शदाताहरूलाई आफूले गरेको कामप्रति उत्तरदायी बनाउन करारीय व्यवस्थापन (contract management) चुस्त बनाउनुपर्ने ।
४१. निर्माण कार्य र वस्तु तथा सेवा खरिदका लागि आह्वान गरिने प्रस्तावहरूको पूर्वशर्त (criteria) र तोकिएको नमुना (specification) तयार गर्दा कुनै अमूक व्यक्ति, फर्म वा वस्तुलाई लक्षित गरी प्रतिस्पर्धालाई सीमित गर्ने प्रवृत्ति अत्यधिक रूपमा बढ्दै गएको र यस्तो प्रवृत्तिबाट सार्वजनिक निकायको खरिद प्रक्रियाको प्रतिस्पर्धामा संकुचन हुने, खरिदको लागत बढेर स्रोत अपव्यय हुने र भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलापमा बढोत्तरी हुँदै गएको देखिएकोले यस्तो प्रवृत्ति निरुत्साहित गर्न सार्वजनिक खरिद प्रक्रियामा दक्षता, क्षमता र अनुभवका वस्तुपरक मापदण्डहरूको निर्माण गरी मूल्यांकनका आधारहरूलाई स्वच्छ प्रतिस्पर्धा कायम हुने गरी सहज र वास्तविक बनाउन सम्बद्ध ऐन, नियमहरूमा आवश्यक परिमार्जनका साथै प्राप्त बोलपत्रहरूको शीघ्र, पारदर्शी एवं उत्तरदायित्वपूर्ण निष्पक्ष मूल्यांकन हुनुपर्ने ।
४२. निर्माण कार्य बाहेक अन्य सार्वजनिक खरिद (सेवा तथा वस्तु खरिद) को लागत अनुमान तयार गर्दा सरकारी निकायहरूबीच विविधता देखिएको, प्रतिइकाई लागत मूल्यांकन गर्ने तरिका फरक फरक परेको, वस्तु तथा सेवाको खरिद प्रक्रियामा एकरूपता कायम हुन नसकेको र आर्थिक अनुशासन कायम गर्न नसकिएको देखिएको हुँदा वस्तु तथा सेवा खरिदका लागि तयार गरिने लागत अनुमान वस्तुपरक

एवं यथार्थपरक बनाउनका लागि सम्बद्ध ऐन, नियम, निर्देशिकाहरूमा आवश्यक परिमार्जन गर्नुपर्ने।

४३. सरकारी निकायहरूबाट वार्षिक कार्यक्रमहरू अन्तर्गत विनियोजन हुने रकमबाट सञ्चालन हुने क्षेत्रगत कार्यक्रममा प्रभावकारी समन्वयको अभावमा कतिपय योजना तथा कार्यक्रमहरूमा दोहोरोपन पर्न गई सरकारी खर्चको अपव्यय हुने, वित्तीय अनुशासन कायम गर्न प्रतिकूलता सिर्जना हुने र भ्रष्टाचारजन्य गतिविधि समेत बढ्दै गएको देखिएकोले क्षेत्रगत कार्यक्रमहरूका लागि विनियोजित बजेटबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरू क्षेत्रगत निकायमार्फत एकद्वार प्रणाली अन्तर्गत सञ्चालन गर्नुपर्ने।
४४. देशभित्र सञ्चालनमा रहेका विभिन्न स्तरका सडकहरूको नियमित मर्मत, सम्भारको लागि सडक बोर्ड गठन भै रकमसमेत संकलन भैरहेकोमा सडक विभागले सडक बोर्ड मार्फत उपलब्ध र विनियोजित बजेट अनुसार समयमै नियमित, पटक, आकस्मिक, आवधिक र पुनःस्थापना जस्ता मर्मत सम्भारका कार्यहरू सञ्चालन गर्नुपर्नेमा यस्ता कार्यहरू गम्भीरतापूर्वक सञ्चालन गरेको देखिएन। आफ्नो तोकिएको क्षेत्रभित्र वार्षिक रूपमा सडक मर्मतसम्बन्धी कार्य गर्नुपर्नेमा कतिपय डिभिजन सडक कार्यालयहरूले ३ वर्षअघि सम्पन्न गर्नुपर्ने मर्मतसम्बन्धी कामका लागि चालु आर्थिक वर्षमा आएर बजेट माग गरेको समेत देखियो। यसबाट एकातर्फ वित्तीय अनुशासन कमजोर हुन गएको र अर्कोतर्फ सार्वजनिक सरोकारको सडक व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यमा सरोकारवालाहरूको अनुत्तरदायी प्रवृत्ति बढ्दै गएको देखिएकोले मर्मतसम्बन्धी कार्यक्रम एकै आर्थिक वर्षमा सम्पन्न गरिसक्ने व्यवस्था कडाइका साथ अवलम्बन गर्नुपर्ने।
४५. बहु-वर्षीय ठेक्काका बहानामा राज्यले श्रेणै नसक्ने योजनाहरूमा जथाभावी ठेक्का गरेर राज्यलाई दायित्व सिर्जना गर्ने प्रवृत्ति मौलाएको देखिन्छ। यसबाट वर्षौंसम्म कार्य सम्पन्न नभई ठेक्काको म्याद थप गर्ने, मूल्यवृद्धि दिई आयोजनाको लागत बढाउन प्रोत्साहन हुने देखिएकोले बजेटको सुनिश्चितता भएमा मात्र यथार्थपरक योजनाको आधारमा निर्माणसम्बन्धी कार्यको प्रक्रिया आरम्भ गर्ने व्यवस्था गर्नुपर्ने।
४६. आयोजनाहरूले वातावरणीय अध्ययन तथा विस्तृत परियोजनाको डिजाइन सम्पन्न भएपछि मात्र ठेक्का व्यवस्थापन गर्नुपर्नेमा सो नगरी काम अघि बढाउँदा आयोजना निर्माणको काममा विवाद आउने र यसबाट सरकारले ठेकेदारलाई हर्जना समेत दिनुपर्ने अवस्था सिर्जना भएको देखिएकोले आयोजना व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक व्यवस्था गर्नुपर्ने।
४७. विगत केही वर्षदेखि चिकित्सा शास्त्र अध्ययनका लागि लिइने प्रवेश परीक्षा सञ्चालनमा विभिन्न किसिमका अनियमितताहरू हुने क्रम बढिरहेको सन्दर्भमा चिकित्सा शास्त्र

अध्ययनका लागि विद्यार्थीहरू छनौट गर्न सञ्चालन हुने प्रवेश परीक्षाको प्रश्नपत्र निर्माण, मोडरेसन, उत्तरपुस्तिका परीक्षण र नतिजा प्रकाशन लगायतका विषयमा लोकसेवा आयोगले विभिन्न प्रतियोगितात्मक परीक्षा सञ्चालनका चरणमा अवलम्बन गर्ने प्रणाली अपनाउन सम्बन्धित ऐन, कानून, निर्देशिकाहरूमा संशोधन गर्न उपयुक्त हुने।

४८. सार्वजनिक अधिकारीहरूमा निष्ठा, इमान्दारी र उत्तरदायित्व अभिवृद्धि गर्न र सार्वजनिक कार्यहरूको सही, सम्मानजनक र समुचित कार्यसम्पादनका लागि आयोगको समेत संलग्नतामा राष्ट्रिय सदाचार नीति (National Integrity Policy) तयार गरी लागू गर्नुपर्ने। उक्त नीतिको सफल कार्यान्वयन गरी सार्वजनिक पदाधिकारीहरूको कामकारबाहीलाई पारदर्शी तथा उत्तरदायी बनाउन र जीवनपद्धतिलाई सरल र सदाचारयुक्त बनाउन सम्बन्धित निकायमा सदाचार इकाई गठन गरी सदाचार अधिकृत (Integrity Officer) नियुक्ति गर्नुपर्ने।

आयोगको अवसर, चुनौती, आगामी कार्यदिशा र प्रतिबद्धता

अवसरहरू

आयोग विगत लामो समयदेखि स्वतन्त्र संवैधानिक निकायको रूपमा रहँदै आएको छ। वर्तमान संविधानले पनि आयोगलाई भ्रष्टाचार नियन्त्रण गर्ने एक मात्र संवैधानिक निकायको रूपमा स्थापित गरेको छ। संवैधानिक प्रावधान अनुरूप आयोगले स्वतन्त्र, निष्पक्ष र प्रभावकारी रूपमा आफ्नो भूमिका निर्वाह गरिरहेको छ। आयोगले आफ्नो भूमिका निर्वाह गर्ने क्रममा नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरूबाट आवश्यक सहयोग प्राप्त गर्दै आएको छ भने कतिपय निकायहरूसँग सहकार्य पनि गर्दै आएको छ।

आयोगले निजामती सेवा लगायत अन्य सार्वजनिक सेवाका कर्मचारीहरूको समेत विशेषज्ञ सेवा उपयोग गर्दै आएको छ। आयोगले जनशक्ति विकासका लागि स्वदेशी तथा विदेशी संस्थाहरूबाट अनुसन्धान अभियोजन तथा छानबिनसँग सम्बद्ध ज्ञान र सीप हासिल गराउने उद्देश्यले समय समयमा विभिन्न तालिमहरूको व्यवस्थापन गर्ने गरेको छ। आयोगमा कार्यरत तालिम प्राप्त जनशक्तिको क्षेत्रगत दक्षता समेतका आधारमा विषयवस्तुको अनुसन्धान तहकिकात र अभियोजनको कार्यमा प्राथमिकता दिन प्रणालीको विकास गर्नेतर्फ आवश्यक प्रयासहरू जारी छन्।

आयोगले नवीनतम सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्दै आएको छ। यसका कारण आयोगमा प्रविधिमैत्री कार्यसंस्कारको विकास भएको छ। यस्तो प्रयोगबाट आयोगको समग्र कार्यसम्पादनलाई e-governance मा आधारित बनाउँदै लैजाने आधार सिर्जना भएको

छ। स्थानीयस्तरमा समेत आयोगका कार्यालयहरू स्थापित गरिएबाट आम नागरिकहरूसँग आयोगको सहकार्य र सम्बन्ध बिस्तार भएको छ। आयोगका क्रियाकलापबाट भ्रष्टाचार विरोधी जनमत बढ्दै गएको छ भने अनियमितता तथा भ्रष्टाचारजन्य गतिविधिसम्बन्धी सूचनाको पहुँचको कारण समयमै नियन्त्रित तथा दण्डित हुने अवस्था सिर्जना भएको छ। आयोगले भ्रष्टाचार विरोधी अन्तर्राष्ट्रिय संघ संगठन तथा अन्य मुलुकका भ्रष्टाचार विरोधी निकायहरूसँगको सहकार्य र समन्वयलाई पनि महत्व दिई आएको छ। पारस्परिक भ्रमण र सूचना आदान प्रदानले भ्रष्टाचार नियन्त्रण सम्बन्धमा विकास भएका नवीन सैद्धान्तिक अवधारणा, ज्ञान तथा सीपलाई राष्ट्रिय परिवेशमा रूपान्तरण गर्न सक्ने तथा असल अभ्यासहरूलाई अवलम्बन गर्ने अवसर पनि प्रदान गरेको छ।

चुनौतीहरू

१. वर्तमान संविधानमा आयोगको क्षेत्राधिकार संकुचन गरिएको र अनुचित कार्यसम्बन्धी उजूरीको अनुसन्धान गर्ने अर्को निकाय समेत नभएको अवस्थामा भ्रष्टाचारविरुद्धको अभियानमा गतिरोध आउन सक्ने सम्भावना रहेको छ। सरकारी निकायहरूको जिम्मेवारी र जवाफदेहिताको स्तर खस्केको र सरकारको नियमनकारी भूमिका कमजोर भएको हुँदा संगठित अराजकता बढ्दै गएका कारण नियामक निकायहरूमाथि अनावश्यक दबाव सिर्जना भई भ्रष्टाचारजन्य गतिविधिको नियन्त्रणमा ठूलो चुनौती खडा भएको छ।
२. भ्रष्टाचार विरुद्धको संयुक्त राष्ट्रसंघीय महासन्धिको प्रभावकारी कार्यान्वयनका साथै भ्रष्टाचार नियन्त्रण र सुशासन प्रवर्द्धनका लागि आयोगबाट वार्षिक प्रतिवेदन माफत सिफारिस गरिएका सुभावहरूको सफल कार्यान्वयन गराउनु चुनौतीपूर्ण रहेको छ।
३. आयोगको संस्थागत तथा कर्मचारीहरूको व्यावसायिक क्षमता अभिवृद्धि गरी आयोगका काम कारबाहीहरूलाई वैज्ञानिक, वस्तुनिष्ठ र विश्वासिलो बनाएर आयोगप्रतिको जनताको अपेक्षालाई सम्बोधन गर्नु आयोगको प्रमुख चुनौती हो।
४. सरकारका विभिन्न निकायहरूबाटै आयोगको बहाना बनाई काम पन्छाउने प्रवृत्ति मौलाउँदै गएको कारण आम नागरिकमा आयोगप्रति नकारात्मक धारणा विकास हुने सम्भावनालाई न्यूनीकरण गरी भ्रष्टाचारविरुद्ध सशक्त रूपमा अगाडि बढ्ने चुनौती समेत आयोग सामु रहेको छ।
५. भ्रष्टाचारविरुद्धको अभियानमा सम्बन्धित सबै सरोकारवालाहरूको सहयोग अपरिहार्य छ। यस सन्दर्भमा सत्य, तथ्य र यथार्थपरक सूचना प्राप्त गरी जस्तोसुकै किसिम, रूप र रंगको भ्रष्टाचारलाई कारबाहीको दायरामा ल्याउने आयोगको अठोट तथा

संकल्पलाई कार्ययोजनामा परिणत गर्न सम्बद्ध सबै सरोकारवाला पक्षको सहयोग प्राप्त गर्ने चुनौती पनि आयोगका सामु विद्यमान छ ।

आगामी कार्यदिशा

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग दीर्घकालीन रूपमा सबै किसिमका भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलापको नियन्त्रण गरी नेपालीको नैतिकवान र सुसंस्कृत समाज निर्माण गर्ने सोचलाई आत्मसात गरी क्रियाशील रहेको छ । यसका लागि निष्पक्ष एवं विश्वसनीय अनुसन्धान आवश्यक छ । यसका अतिरिक्त सार्वजनिक अधिकारीहरूमा निष्ठा, इमान्दारिता र सदाचारको अभिवृद्धि गर्नु पनि जरुरी छ । तर आधुनिक सूचना प्रविधिको विकास एवम् विस्तारले भ्रष्टाचारको स्वरूप पहिचान गर्ने, यसको सञ्जाल बुझ्ने तथा अनुसन्धान, तहकिकात र अभियोजन गर्ने विषयलाई थप चुनौतीपूर्ण बनाएको छ । त्यसैगरी एकातिर आम नागरिकमा सुशासनप्रतिको अभिलाषा र अपेक्षा वृद्धि भएको छ भने अर्कोतिर आयोगका सकारात्मक कामकारबाहीका बारेमा समेत यदाकदा अनावश्यक टीकाटिप्पणी र नकारात्मक अफवाह फैलाउने काम भएको अवस्था छ । यस्तो परिस्थितिमा आयोगले विगतदेखि अवलम्बन गरेका नीति, रणनीति र प्रयासहरूको प्रभाव र उपादेयताको विश्लेषण गर्दै आगामी दिनमा थप सशक्तता र सक्रियताका साथ कार्यसम्पादन गरी आफ्नो तत्कालीन र दीर्घकालीन सोचलाई मूर्तरूप दिनुपर्ने टुङ्कारो आवश्यकता छ । यस पृष्ठभूमिमा विगतका कामकारबाहीहरूबाट पाठ सिक्दै विद्यमान कार्यसम्पादन प्रक्रियालाई अभि प्रभावकारी तथा व्यवस्थित बनाउन आयोगले आगामी दिनमा देहाय बमोजिमको कार्यदिशा अवलम्बन गर्ने अग्रसरता देखाएको छ :-

(क) अनुसन्धान, अभिलेख व्यवस्थापन तथा पहुँच प्रवर्द्धनका लागि सूचना प्रविधिको उपयोगमा जोड दिने :

सूचना प्रविधिको उपयोगले अनुसन्धान र तहकिकातको कार्यलाई प्रभावकारी र तथ्यपरक बनाउन, अभिलेख व्यवस्थापनलाई दुरुस्त राख्न तथा नागरिकको पहुँच प्रवर्द्धन गर्न सहयोग पुऱ्याएको महसुस गरिएको छ । आयोगको कार्य प्रणालीलाई विश्वसनीय, व्यवस्थित र पारदर्शी बनाउन, न्यून स्रोत र साधनबाट अधिकतम प्रतिफल प्राप्त गर्न र सुपरीवेक्षक एवं निर्णयकर्ताको पहुँच सहज बनाई अनुगमनलाई प्रभावकारी बनाउन समेत सूचना प्रविधि सहयोगीसिद्ध हुने देखिएको छ । आगामी दिनमा अनुसन्धानका सिलसिलामा प्रमाण संकलन तथा विश्लेषण, अनुसन्धान प्रतिवेदन तथा अभियोजनपत्र तयारी एवं प्रगति प्रतिवेदनका विविध पक्षहरूमा सूचना प्रविधिलाई अभि प्रभावकारी रूपमा उपयोग गरिनेछ ।

अभिलेख व्यवस्थापन तर्फ आयोगमा उजूरीको दर्ता र फछ्यौट, विभिन्न किसिमका कारबाही, मुद्दा दर्ता, अदालतको फैसला र पुनरावलोकनसंग सम्बन्धित जानकारी र तथ्यांकको ठूलो भण्डार छ। संकलित सूचना र तथ्यांकलाई सुरक्षित र व्यवस्थित रूपमा राखी कार्यसम्पादनका सिलसिलामा जुनसुकै पदाधिकारी वा कर्मचारीले खोजेको बेला प्राप्त गर्न सकिने बनाउनका लागि सूचना प्रविधिमा आधारित अभिलेख पद्धति उपयुक्त हुने देखिएको छ। सूचना प्रविधिको प्रयोगले अभिलेख व्यवस्थापनलाई दुरुस्त राख्न, खोजेको समयमा प्राप्त गर्न, निर्णयहरूमा एकरूपता कायम गर्न, अनुगमन र सुपरीवेक्षण गर्न तथा समग्र रूपमा आयोगको उत्पादकत्व बढाउन मद्दत गर्दछ। आगामी दिनमा प्रविधिको प्रयोगलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी क्रमशः पूर्ण स्वचालित अभिलेख पद्धतिको विकास र स्थापना गरिनेछ।

भ्रष्टाचारको बारेमा सूचना, जानकारी तथा उजूरी दिने व्यक्तिलाई छिटो र सजिलो पहुँच उपलब्ध गराउन आयोगले पहल गर्दै आएको छ। आगामी दिनमा अनलाइन उजूरी दर्ता र सूचना संप्रेषणको कार्यलाई थप प्रभावकारी बनाई सूचना प्रविधिमा फर्त आयोगका गतिविधिमा नागरिकको सहज पहुँच स्थापित गर्ने प्रयासलाई थप सुदृढ गरिनेछ।

(ख) प्रमाणमा आधारित अनुसन्धान पद्धतिको अभिवृद्धि गर्ने :

उजूरीको फछ्यौट, अदालतमा दायर गरिएका मुद्दाको सफलता लगायत आयोगको समग्र कार्यसम्पादनलाई नतिजामुखी बनाउन, अनुसन्धानलाई विश्वसनीय र निष्पक्ष बनाउन तथा तथ्यपरक, वैज्ञानिक र वस्तुनिष्ठ अनुसन्धान कार्यलाई संस्थागत गर्न प्रमाणमा आधारित अनुसन्धान पद्धतिमा जोड दिनु आवश्यक देखिएको छ। प्रमाणमा आधारित अनुसन्धान पद्धतिका लागि तथ्यपूर्ण सूचनाको प्राप्ति र उपयोगलाई जोड दिई प्रमाण वा सूचनाको संकलन, विश्लेषण र प्रवाहलाई वैज्ञानिक र भरपर्दो बनाइनेछ। यसका लागि उन्नत तथा आधुनिक प्रविधि र उपकरणको प्रयोगका साथै आवश्यक विशेषज्ञताको विकासमा समेत जोड दिई संकलित तथ्यहरूको प्रशोधन र विश्लेषण गरी सार्वजनिक पद धारण गरेका व्यक्तिहरूले गर्ने वा गर्नसक्ने भ्रष्टाचारजन्य कार्यसम्बन्धी विषयमा निष्कर्षमा पुग्न सहज हुने देखिन्छ। यो पद्धतिको माध्यमबाट अनुसन्धानका लागि भरपर्दो र प्रभावकारी तथ्य संकलन हुनुका साथै अनुसन्धानमा लाग्ने समय समेत घट्न जानेछ। भ्रष्टाचारका तौरतरिका र प्रविधिमा आएको परिवर्तनबाट सिर्जित चुनौतीको सामना गर्ने कार्यमा समेत सहयोगी हुने विश्वासका साथ आगामी दिनमा प्रमाणमा आधारित अनुसन्धान पद्धति सुदृढ गर्ने सोच आयोगले बनाएको छ। आयोगमा स्थापना भएको Digital Forensic Lab को प्रभावकारी उपयोगका लागि Digital Forensic Operational Manual तयार गरी लागू गरिनेछ।

(ग) भ्रष्टाचार व्याप्त क्षेत्रको पहिचान गरी ती क्षेत्रमा आयोगको निगरानी बढाउने :

लम्बिंदो संक्रमणकालको विद्यमानता र सरकारको ध्यान संबिधान कार्यान्वयनमा केन्द्रित रहेका बखत भ्रष्टाचार नियन्त्रणको काम थप चुनौतीपूर्ण बनेको छ। आयोगले यस्तो संक्रमणकालमा हुन सक्ने अनुचित फाइदा लिने प्रवृत्तिको नियन्त्रणमा विशेष जोड दिनुपर्ने आवश्यकता रहन्छ। भ्रष्टाचारको दृष्टिले सम्भावित जोखिमका क्षेत्रहरूमा अनुगमन र अनुसन्धान कार्यलाई सघन र विस्तारित बनाउन सर्वप्रथम ती क्षेत्रहरूको पहिचानसम्बन्धी अध्ययन एवम् अनुसन्धान गर्नुपर्ने देखिएको छ। यसरी पहिचान भएका भ्रष्टाचारजन्य जोखिमपूर्ण क्षेत्रको रोकथाम र नियन्त्रणका लागि आवश्यक कार्यक्रम तय गरिनेछ। यसबाट संबिधान कार्यान्वयनमा समेत सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ।

(घ) आयोगको कार्यविधिगत संयन्त्र एवं संगठनात्मक संरचनामा सामयिक सुधार गर्ने :

नेपालले अनुमोदन गरिसकेको भ्रष्टाचारविरुद्धको संयुक्त राष्ट्रसंघीय महासन्धि अनुरूप आयोगको संवैधानिक दायित्वमा र संवैधानिक व्यवस्था अनुरूप अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग ऐन, भ्रष्टाचार निवारण ऐन एवं अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग नियमावलीका साथै आयोगको कार्यविधि लगायतका सम्बद्ध ऐन, कानून र कार्यविधिमा संशोधन हुनु आवश्यक छ। यसरी परिवर्तित सन्दर्भमा कानूनी तथा नीतिगत खाका पुनरावलोकन गर्ने कार्यमा आयोगले पहल गरेको छ। त्यसैगरी आयोगका स्थानीय स्तरका कार्यालयको पुनर्संरचनाको पहल समेत आयोगले गरेको छ। आगामी दिनमा आयोगलाई सुम्पिएको जिम्मेवारी प्रभावकारी रूपमा निर्वाह गर्न कार्यविधिगत संयन्त्र र संरचनामा थप पुनरावलोकन, परिमार्जन, सुधार एवं विकास गर्नुपर्ने देखिएको छ। कार्यविधिगत संयन्त्रको सुधार अन्तर्गत अभियोजन नीति तयार गर्ने, विद्यमान दस्तावेजहरूमा परिमार्जन गर्ने तथा अख्तियार दिग्दर्शन तयार गर्ने लगायतका कार्यमा जोड दिइनेछ भने संरचनात्मक सुधारतर्फ प्रादेशिक संरचना अनुरूप हुने गरी आयोगका मातहत कार्यालयहरू मिलान गर्ने तथा आयोगको उजूरी व्यवस्थापन इकाईलाई सुदृढीकरण गर्ने लगायतका कार्यहरू गरिनेछ। यसरी कानूनी तथा कार्यविधिगत संयन्त्रहरू र संगठनात्मक संरचनामा गरिने सामयिक सुधार तथा विकासबाट आयोगको कार्यसम्पादनमा एकरूपता, दक्षता र प्रभावकारिता ल्याउन सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ।

अभियोजन नीतिले अनुसन्धान, तहकिकात र अभियोजनसम्बन्धी कार्यलाई मार्गदर्शन गरी आयोगबाट हुने निर्णयमा एकरूपता कायम गर्न, निर्णयमा हुन सक्ने विरोधाभासको अन्त्य गर्न र कसुरको गाम्भीर्यता र दण्डको स्तरबीच सामञ्जस्यता कायम गर्न सहयोग पुऱ्याउने हुनाले अन्य मुलुकहरूले अवलम्बन गरेका पद्धति र अभ्यासहरू समेतको

विश्लेषण गरी नेपालको विद्यमान कानून, अभ्यास र प्रतिपादित सिद्धान्तलाई मध्यनजर राखी अभियोजन नीति तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ। त्यसैगरी आयोगले विगतमा तयार गरेका छानबिन तथा अनुसन्धान तहकिकात दिग्दर्शन र अनुसन्धान अभियोजन तथा अदालती कारबाहीसम्बन्धी मार्गदर्शन लगायतका विद्यमान कार्यविधिगत मार्गदर्शनहरूको समयानुकूल परिमार्जनबाट आयोगमा पर्ने उजूरीहरूको छानबिन तथा अनुसन्धानमा थप प्रभावकारिता आउने, अनुसन्धान प्रक्रियामा मानव अधिकारका आधारभूत विषयहरू समेटिने, आरोपपत्रहरूको स्तरीयतामा वृद्धि हुने, आयोगको तर्फबाट गरिने अभियोजन, बहस पैरवी, पुनरावेदन र पुनरावलोकनका कार्यहरू थप व्यवस्थित भई आयोगको कार्यसम्पादन प्रक्रिया अझ प्रभावकारी हुने हुँदा विद्यमान दस्तावेजहरूमा परिमार्जन गरिनेछ। साथै अनुसन्धान र तहकिकातमा संलग्न अनुसन्धान अधिकृतहरूलाई सहजीकरण गर्न र निर्णय प्रक्रियालाई थप सरलीकृत गर्न सान्दर्भिक कानूनहरू, कार्यविधिहरू, निर्देशिका एवम् मार्गदर्शनहरू, आयोगबाट भएका नीतिगत परिपत्रहरू र सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्त एवं नजिरहरू समेत समावेश गरी एउटा एकीकृत दस्तावेजको रूपमा अख्तियार दिग्दर्शन तयार गरिनेछ।

(ड) आयोगको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने :

आयोगको कार्यसम्पादनलाई प्रभावकारी र नतिजामूलक बनाउन आयोगको मानवीय, भौतिक एवं प्राविधिक क्षमता विकास गरी स्रोतसाधनको महत्तम उपयोग गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ। आयोगले यस दिशामा भौतिक र प्राविधिक पूर्वाधार विकास तथा जनशक्ति विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ। कार्यसम्पादनबाट अपेक्षित प्रतिफल प्राप्त गर्न जनशक्तिको सर्वोपरी भूमिकालाई ध्यानमा राख्दै आगामी दिनमा आयोगमा कार्यरत जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धिका लागि आवश्यकताको पहिचान गरी सोही आधारमा मानव संसाधन विकासको कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयन गरिने सोच राखिएको छ।

(च) अनुसन्धानकर्ता तथा सूचनादाताको संरक्षण र सुरक्षासम्बन्धी कानून तर्जुमा गर्ने :

भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलाप उपर हुने अनुसन्धानको प्रभावकारिता अनुसन्धान अधिकृतको क्षमताका साथसाथै अनुसन्धान तहकिकातको कार्यमा संलग्न अनुसन्धान अधिकृतको सुरक्षा र संरक्षणमा समेत निर्भर रहने गर्दछ। आयोगबाट अदालतमा दायर भएका मुद्दाहरूको सफलता दर उक्त मुद्दाका साक्षीहरूमा समेत निर्भर हुने तथ्यलाई मध्यनजर गरी भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलाप उपरको अनुसन्धान तथा तहकिकात र अभियोजन कार्यमा संलग्न हुने कर्मचारी, विशेषज्ञ, पीडित तथा साक्षीहरूको सुरक्षाका लागि आवश्यक कानून तर्जुमा गरिनेछ। यसका अतिरिक्त कुनै सार्वजनिक पद धारण गरेका व्यक्तिहरूलाई आफ्नो

कार्यसम्पादनको सिलसिलामा भ्रष्टाचारको कुनै कार्य भए गरेको भन्ने कुरा जानकारी हुन आएमा त्यसको सूचना दिन सक्ने पद्धति र प्रणालीको आधारभूत प्रक्रिया तथा कार्यविधि सुनिश्चित गर्न सूचनादाता संरक्षण ऐन (Whistle Blower Protection Act) तर्जुमा गरिनेछ ।

(छ) भ्रष्टाचारविरुद्ध क्रियाशील संघसंस्थाहरूसँग सम्बन्ध एवं सहकार्य प्रवर्द्धन गर्ने :

भ्रष्टाचार संगठित अपराधका रूपमा विश्वव्यापी रूपमा फैलिएको हुनाले अनुसन्धानको क्रममा सूचना आदानप्रदान, सञ्जाल निर्माण एवं क्षमता विकास लगायतका क्षेत्रमा भ्रष्टाचार नियन्त्रणमा संलग्न विभिन्न राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्था तथा संगठनहरूको बीचमा सहकार्य प्रवर्द्धन आवश्यक देखिएको छ । अतः भ्रष्टाचारको विरुद्ध देशभित्र क्रियाशील रहेका संघसंस्थाहरूसँगको सहकार्यका साथै अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध तथा सहकार्य अभिवृद्धिसम्बन्धी कार्यहरूमा समेत जोड दिइनेछ ।

आयोगको प्रतिबद्धता :

नेपालको संविधानमा भएको व्यवस्था बमोजिम संवैधानिक निकायको रूपमा स्थापित अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगलाई भ्रष्टाचार नियन्त्रणसम्बन्धी जिम्मेवारी तोकिएको सन्दर्भमा सोही अनुरूप आफ्नो भूमिका निर्वाह गर्दै आएको छ । नेपालको संविधानले तोकेको काम, कर्तव्य र अधिकारको परिधिभित्र रही निर्धारित भूमिका प्रभावकारी रूपमा निर्वाह गर्न सम्बद्ध कानूनहरूमा परिमार्जन तथा नयाँ कानूनको तर्जुमा एवम् संरचनागत सुधारका पक्षहरूमा आवश्यक कार्य गरिनेछ । नेपालले भ्रष्टाचारविरुद्धको संयुक्त राष्ट्रसंघीय महासन्धिको अनुमोदन गरिसकेको सन्दर्भमा यसबाट सिर्जित दायित्व र जिम्मेवारी निर्वाह गर्न उपयुक्त नीतिगत, संरचनागत र कार्यगत व्यवस्थाका लागि आवश्यक पहल गरिनेछ ।

निर्धारित जिम्मेवारी बहन गर्ने क्रममा विद्यमान कानूनको परिधिभित्र रही व्यक्तिको मानव अधिकारको सम्मान गर्दै व्यक्तिगत प्रतिष्ठाप्रति आयोग संवेदनशील रहिआएकोमा उक्त विषयहरूमा थप सुधार गर्दै लगिनेछ । त्यसैगरी अनुसन्धान, तहकिकात र अभियोजन सम्बन्धमा कानून बमोजिम उपयुक्त नीति, कार्यविधि र मार्गदर्शन तयार गरी सोही आधारमा निष्पक्ष, विश्वसनीय र वस्तुनिष्ठ पद्धतिको अवलम्बन गर्ने कुरामा समेत आयोग प्रतिबद्ध रहेको छ । आयोगप्रति बहूदै गएको नागरिक अपेक्षा र भरोसालाई कायम राख्न संस्थागत सुदृढीकरण, जनशक्तिको उचित व्यवस्थापन र व्यावसायिक क्षमता अभिवृद्धि गर्दै आयोगका काम कारबाहीहरूलाई तथ्यपरक र नतिजामुखी बनाई सुशासन प्रवर्द्धन गर्ने दिशामा ठोस योगदान पुऱ्याउन तथा संस्थागत बन्दै गएको भ्रष्टाचारलाई नियन्त्रण गर्न आयोग पूर्णतः प्रतिबद्ध रहेको छ । यस दिशामा सम्बद्ध सरकारी निकाय, गैरसरकारी क्षेत्र, नागरिक समाज,

सञ्चार जगत, युवा, विद्यार्थी लगायत समाजका प्रत्येक तह र तप्काका नागरिकहरूको परिचालन गर्न र सबै सरोकारवाला पक्षहरूसँग सहकार्य र साभेदारी प्रवर्द्धन गर्न समेत आयोग कटिबद्ध छ।

निष्कर्ष

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग संविधान र कानूनबाट निर्देशित एक स्वतन्त्र संवैधानिक निकाय हो। कुनै सार्वजनिक पद धारण गरेको व्यक्तिले भ्रष्टाचार गरी अख्तियारको दुरुपयोग गरेको सम्बन्धमा अनुसन्धान गर्ने संवैधानिक दायित्व आयोगलाई प्राप्त छ। भ्रष्टाचार भएको वा हुनसक्ने बारेको सूचना, जानकारी र उजूरी सर्वसाधारण वा पीडित वा कुनै व्यक्ति विशेषले समेत आयोगलाई उपलब्ध गराउन सक्छ। भ्रष्टाचारको कसुरका सम्बन्धमा प्राप्त उजूरीहरूको निष्पक्ष, तथ्यपरक र विश्वसनीय अनुसन्धान गरी उपयुक्त ठर्क्याएको कारबाही आयोगले गर्दछ। भ्रष्टाचारको कसुर पश्चात् गरिने दण्डात्मक कारबाहीका साथै पूर्वक्रियाशील भै निरोधात्मक र प्रवर्द्धनात्मक कामहरू समेत आयोगले गर्ने गरेको छ। आयोगले सम्पादन गरेका सम्पूर्ण काम कारबाहीको यथार्थ तस्वीर प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको हुँदा भ्रष्टाचार नियन्त्रणको क्षेत्रमा क्रियाशील सम्बद्ध सबैका लागि यो प्रतिवेदन उपयोगी हुनेछ।

नागरिकको सक्रिय सहभागिता र सहकार्यको अभावमा आयोग मात्रको भूमिकाले भ्रष्टाचारविरुद्धको अभियान साकार हुन सक्दैन। सबै क्षेत्रको सहयोगको आवश्यकतालाई मनन गरी आयोगले आफ्नो रणनीतिमा भ्रष्टाचार नियन्त्रणको क्षेत्रमा कार्यरत संस्थाहरू बीच सहकार्य प्रवर्द्धनदेखि अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र सहयोग विस्तारसम्म समेटेको छ। यसैगरी अनुसन्धानमा संलग्न कर्मचारीको क्षमता विकासदेखि सरोकारवालाको सचेतना अभिवृद्धिका लागि समेत आयोगले प्रयास गरेको छ। शान्ति, सुशासन र समृद्धि कायम गर्ने दिशामा सरकारका निकायहरूको काम कारबाहीको अनुगमनका साथै कानून कार्यान्वयनको प्रभावकारिताका लागि आयोगले समन्वयकारी भूमिकामा समेत जोड दिँदै आएको छ। भ्रष्टाचार विरुद्धको यस कठिन यात्रामा आयोगले स्थापनाको पच्चीस वर्ष समेत पार गरेको छ। अनगिन्ती चुनौती र जटिलताका बावजूद आयोग कर्तव्य पथमा तल्लीन छ, यद्यपि यी प्रयासहरू पर्याप्त भने छैनन्। यसैले विगतमा भएका प्रयासहरूको वस्तुगत विश्लेषण र मूल्यांकन गर्दै आगामी कार्यदिशा तय गर्नुपर्ने टड्कारो आवश्यकता छ। देशको समग्र विकास र समृद्धिको प्रमुख बाधक वा कारक तत्व भ्रष्टाचार भएको हुँदा यस संक्रामक रोगको रोकथाम र निदान अनिवार्य छ। राज्यका निकायहरू नागरिकप्रति जिम्मेवार र जवाफदेही भएमा मात्र सुशासन कायम हुन सक्दछ। वस्तुतः सुशासन कायम गर्ने प्राथमिक दायित्व

सरकारको हो । सरकारको समग्र नीतिको उद्देश्य प्राप्त तथा सुशासन प्रवर्द्धन, समन्यायिक विकास र आर्थिक समृद्धिको लक्ष्य हासिल गर्ने काममा सहयोग, सहकार्य र हातेमालो गर्न आयोग सदा तत्पर रहेको छ । आयोगले संवैधानिक दायित्व निर्वाह गर्ने क्रममा बढाएको सक्रियतालाई बहाना बनाएर आफ्नो सार्वजनिक उत्तरदायित्व र जवाफदेहिताबाट पन्छिने छुट कुनै पनि सार्वजनिक पद धारण गरेको व्यक्तिलाई छैन । आगामी दिनमा आफ्नो कर्तव्य र जिम्मेवारीलाई आयोगले अभि सघन र सशक्त रूपमा बहन गर्नेछ । आमनागरिकको चिन्ता र चासोलाई केन्द्रविन्दुमा राखी भ्रष्टाचारमुक्त समाज निर्माण, सुशासन प्रवर्द्धन, आर्थिक समुन्नति र सामाजिक न्यायको प्रत्याभूति गराउने दिशामा आयोग आगामी दिनमा ठोस रणनीतिसहित अधि बढ्ने प्रतिबद्धता समेत जाहेर गर्दछ । साथै भ्रष्टाचाररूपी रोगबाट समाज र राष्ट्रलाई मुक्त गरी सुसंस्कृत र समुन्नत नेपाल निर्माणको अभियानमा आयोगसंग सहकार्य र साभेदारी प्रवर्द्धन गर्न आयोग सबैमा हार्दिक अपिल गर्दछ ।